

C.8-11. Elementen van cultuurfilosofie

Situering

8. Cursussen van 1996 tot 2000

8. Cursussen van 1996 tot 2000

- 8.1. Elementen van logica, 1996-1997 (EL1-EL92, 115p.)
- 8.2. Elementen van methodologie, 1996-1997 (EM1-EM71, 101p.)
- 8.3. Elementen van Religiefilosofie 96-97, ERF1-ERF335, 396p.)
- 8.4. Inleiding tot New Age, 1998-1999, (NA1-NA151, 80 p.)
- 8.5. Elementen van Logica, 1997-1998, (EL1-EL99, 133p.)
- 8.6. Elementen van ontologie, 1997-1998 (HM1-HM24, 30 p.)
- 8.7. Kosmologie, 1997-1998 (K1-K52, 62p.)
- 8.8. Theologie, 1997-1998 (TH1-TH42, 50p.)
- 8.9. De mens als biologisch wezen, 1997-1998 (BW1-BW42, 52p.)
- 8.10. De mens als onsterfelijke ziel, 1997-1998 (OZ1-OZ37, 37p.)

8.11. Elementen van cultuurfilosofie, 1998-1999 (CF1-F58, 70p.)

- 8.12. Elementen van cognitivisme I, 1999-2000 (COGN1-COGN52, 68p.)
- 8.13. Elem. van cognitivisme II, 1999-2000 (COGN2.1-COGN.2.130, 157p.)
- 8.14. Elem. van cognitivisme III, 1999-2000 (COG3.1-COG3.58, 82p.)
- 8.15. Elementen van logistiek, 1999-2000 (LOG1-LOG39, 49p.)
- 8.16. De sociale kwestie als cultuurkwestie, 99-00 (SK1-SK100, 141p.)

Opmerking: Deze cursus werd van een grotere spatiëring voorzien dan de tekst van de oorspronkelijke cursus. Verwijzingen in de oudere versie van deze tekst stemmen dus niet overeen met de huidige paginering van 'word'. Daarom wordt de oorspronkelijke paginering telkens weergegeven met de letters 'CF'. Ze staan voor 'CultuurFilosofie', en worden gevolgd van het oude paginanummer.

Inleiding: *Cultuur hebben we reeds eerder gedefinieerd als een oplossing zoeken bij een gegeven en een gevraagde. Deze cursus illustreert zulks op een aantal wijzen, en in een aantal tijdsperioden doorheen de geschiedenis. .*

C.8-11. Elementen van cultuurfilosofie

Inhoud: *Klik de tekst aan die je wenst te lezen.*

C.8-11. Elementen van cultuurfilosofie.....	0
Voorwoord. —.....	2
1. Ontologische methode. -- (01/6).	2

1.1. 'Cultuur' volgens Hans Blumenberg (2).....	3
1.2. Franz Kafka: de wetten. De afwijking ervan alsook de terugkoppeling (3)	4
1.3. Cultuur als op wetten gegrond oplossen van problemen (4).....	5
1.4. Wetenschappelijke en pseudowetenschappelijke rede (6).....	8
2. Zijnde wordt gekend door rede. Ervaring en vooral getuigenis (7/13).....	9
2.1. Is reine rede wat door twee en enkel twee axioma's beheerst wordt? (8)	10
2.2. Toelichtingen (9)	11
2.3. Metafysiek (ontologie): wat zij werkelijk is. (10)	12
2.4. Nominalisme(n) tegenover realisme(n) (11)	14
2.5. Empirisme (12).....	15
2.6. Applicatief model (13)	16
3. Discussie van meningen (14/22)	17
3.1. Moderne discussie omtrent de fundamenteën is liberaal (14)	17
3.2. De theorie van het communicatieve handelen (J. Habermas) (15)	18
3.3. Kritische godsdienstleer (16).....	19
3.4. De rede. Indien enkel rede. Loopt op onbeslisbaarheid uit (17).....	21
3.5. Rationaliteit inzake reine rede en haar grondslagen (18)	22
3.6. W.W. Bartley over inzetfilosofie en -theologie (20).....	24
3.7. Redekritiek (22)	26
4. Premodern/ modern/ postmodern (23/37)	27
4.1. Hoe modern zijn primitieven en hoe zijn zij modern? (23).....	27
4.2. Hoe modern zijn antieke en middeleeuwse geneesmiddelen en hoe? (24)	29
4.3. Hoe modern zijn de maanreligies en hoe zijn zij modern? (25)	30
4.4. De typisch moderne mens: hij kan zichzelf maken (26)	31
4.5. Vrijgeesterij (libertinisme) (27).	32
4.6. Cartesianisme als modern denken en leven (29).....	34
4.7. Het consequent rationalisme van le marquis de Sade (31).....	37
4.8. Scholieren en libertinisme (34)	40
4.9. Van modern naar postmodern: Georg Simmel (37)	41
5. Moderne meningen inzake ethiek (38/50)	45
5.1. Burgerlijk-liberale moraal (38)	45
5.2. Waardeleer als axiomatic (39)	46
5.3. Moraal socio-biologisch gezien (40)	48
5.4. Ethiek (41).	49
5.5. Wat is de medemens: ik - nog eens of niet-ik? (42).....	50
5.6. De rede der moderne bourgeoisie volgens K. Marx/ Fr. Engels. (43) .	51
5.7. De rein rationele mens (44).....	52
5.8. De morele kwestie volgens Vladimir Soloviëv (45).....	54

5.9. Kierkegaards redekritiek (46).....	55
5.10. Seks. Seksuele revolutie e.d. (47).....	56
5.11. Moraalvrije eros (48).....	57
5.12. Pia Pera, dagboek van Lo (50).....	59
6. De moderne rede, lotskundig bekenen (51/58).....	60
6.1. Lotsanalyse (51)	61
6.2. De rede wikt maar het lot schikt (de omslag in het tegendeel) (53)....	63
6.3. Descartes en Hegel wikken maar het lot beschikt (54).....	64
6.4. De revolutionaire rede wikt. De revolutie beschikt (55).....	65
6.5. De ecologische kwestie (56).....	66
6.6. Ecologie (Bijbels geduid) (57)	68
6.7. De 'intellectuelen' in de moderne discussie (58)	69

CF1

Voorwoord. —

Wij beginnen met 'cultuur' te definiëren: "Indien een opgave (gegeven (gg) + gevraagde (gv)) - gewoonlijk 'natuur' geheten - én juist begrepen en juist opgelost wordt (oplossing), dan is er cultuur.

Met *Arn. Toynbee* (1889/1975; *A Study of History* (1934/1961) kan men ook zeggen: een uitdaging aankunnen is cultuur. De definities van Blumenberg (02) en Kafka (03/04) zijn modellen.

1. Ontologische methode. -- (01/6).

Het GG en het GV zijn 'zijnden', werkelijkheden. De oplossing is 'werkelijk' (in hegeliaanse zin), d.i. aankunnen, passend bij gegeven en gevraagde werkelijkheden. - Peirce legt nadruk op wetenschap (05/06). Bronnen zijn eigen ervaren en getuigenis (07). Ontologische rede mikt op identiteit (fenomenologie) en zoekt redenen op (logica) (08/09). Ontologie, platonisch vooral, onderzoekt hoe (schijn)werkelijk iets is en hoe het (schijn)werkelijk is. Zo b.v. cultuur (10). Drie hoofdstrekkingen: realisme (platonisch en aristotelisch) en nominalisme. Dit laatste typeert de moderne rede (11/13). Deze wil ontologie- of metafysiekvrij concepten construeren.

Discussie van meningen.

Het autonome ik, geconfronteerd met telkens singuliere gegevens en vraagstukken, drukt geconstrueerde concepten in discuterende meningen uit.- (14/23) -- Discuteren met het oog op communicatief handelen (14/15).

Gevolg: onbeslisbaarheden (14/17) om reden van “Gij evenmin als ik bewijst streng”. Zelfs inzake grondslagen of ‘fundamenten’ (axiomata) (18/22). Dit behelst redekritiek die de grondslagen crisis blootgeeft.

Premodern/ modern/ postmodern. -- (23/37). -- Primitief (23/25). Modern (26/34). Postmodern (35/37).

Moderne meningen inzake ethiek (moraal). -- (38/50). Zij neigt naar anarchisch leven.

De moderne rede lotskundig bekeken. - (51/58). -- Samenvattend kan beweerd worden - als ‘mening’ terzake -: “De moderne rede wikt maar het lot (dat wat zij in feite uitwerkt) beschikt”. Hoe een dubbeltje rollen kan wordt hierbij bevestigd (tot en met omslag in het tegendeel).

CF2

1.1. ‘Cultuur’ volgens Hans Blumenberg (2)

Bibl. st.: *Tr. De Ruytter, Dodendans van metaforen (Hans Blumenbergs lezing van de westerse cultuurgeschiedenis), in: De Uil v. Minerva 11:4 (1995: zomer), 221/238.*

Blumenberg (1920/1996) was prof aan de Universiteit van Munster. Wij staan stil bij zijn begripsdefinitie ‘cultuur’

1. Het ‘absolutisme’ (overweldigende overmacht) van de werkelijkheid af gebouwd.

a. Het gegeven

De natuur (‘werkelijkheid’) is dermate overmachtig dat de mens in zijn onmacht ertegenover de bestaansvoorwaarden, waarin hij zich geworpen weet, niet beheerst, ja, gelooft dat hij ze niet in de hand heeft (a.c., 230).

b. Het gevraagde

Zodra er van de mens als mens sprake is, zoals wij hem kennen, is hij de ontwerper van de afbouw, deconstructie, van de werkelijkheidsovermacht. Dat is de zin van zijn leven. Blumenberg verantwoordt dit axioma o.g.v. gangbare biologische theorieën omtrent ontstaan en overleven van de mens als biologische soort.

Vanaf de oerwoudmens blijken de instincten niet aangepast aan de omgeving en leeft de mens dus in angst, d.i. het gevoel dat de werkelijkheid dermate machtvol is dat zij van alle kanten tot menselijke onmacht noopt.

Blumenberg verantwoordt zijn axioma ook o.g.v. de theorie van Thomas Hobbes (1588/1679), een modern cartesiaan.

Vanaf de 'oertoestand' is er "oorlog van allen tegen allen" zo dat de mens deze overmachtstoestand niet overleeft tenzij hij tot een contract komt dat in de (moderne) staat één van zijn vormen vindt.

2. De cultuur als "oplossing van een probleem".

O.c., 231. -- De hele vraag is: "Welk probleem?". Antwoord: de menselijke onmacht leefbaar maken.

Metaforologie.

De barre werkelijkheid frontaal-direct aanvatten is a.h.w. ondoenlijk. Daarom neemt de onmachtige mens zijn toevlucht tot 'metaforen', d.i. dingen die zich situeren tussen hem en de 'absolutistische' machtspositie van de natuur. Zij verbloemen ze.

Zo'n symbolen' (metaforen) zijn om te beginnen de primitieve mythen maar ook de Griekse filosofie, de christelijke theologie, de moderne wetenschappen. Overwint de mythe de natuurovermacht niet: de andere 'verbloemingen' - de moderne wetenschappen, product der rede, inbegrepen - ook niet.

Zodat Blumenberg het typisch moderne vooruitgangsgeloof onder dat oogpunt niet deelt. De verpletterende overmacht van al wat omgevende werkelijkheid is, blijft wat zij is: overweldigend.

CF3.

1.2. Franz Kafka: de wetten. De afwijking ervan alsook de terugkoppeling (3)

Voorsocratiekers zagen de natuur, de kosmos, stuurkundig: de natuur is;

- a.** doelgericht (wetmatig),
- b.** minstens gedeeltelijk afwijkend en
- c.** dus als afwijkend aan correctief (terugkoppeling, herstel) toe.

De Bijbel denkt analoog: paradijs, zondeval, herstel o.g.v. verlossing.

Volgens *H.J. Schoeps, Over de mens (Beschouwingen van de moderne filosofen)*, Utr./Antw., 1966, 119/121 (*Franz Kafka: het geloof in tragische positie*), beheerst dit cybernetisch schema het werk van Fr. Kafka (1883/1924), schrijver van wereldformaat. Wij gaan in op de structuur.

1. O.c., 123. -- *Zur Frage der Gesetze*, een werkje van Kafka, heeft het over de in joodse kringen bekende - 'wetten'. Joodse theologen (o.m. de Chassidim, in Kafka's ogen een soort 'adel') hebben er de mond van vol. Kafka zelf weet zich terzake een onwetende (am ha-arez) die, typisch modern-verlicht, zich afvraagt of "de wetten" soms geen schijnwetten zijn.

Kafka immers leeft "in de voortdurende indruk dat hij geregeerd wordt door wetten die hij niet kent" (o.c., 123). Want wat onmiddellijk gegeven is voor hem, modern mens, zijn niet de wetten maar de theologen die als een soort theologisch-Bijbelse 'adel' ten gerieve van "het volk" (am ha-arez) verkondigen en toelichten.

2. O.c., 124. -- De grote massa van "het volk" is in tegenstelling tot de wetsduiders, de 'adel', van de wetten afgeweken. (*Psalm 1:13*) -- Dat is althans de hypothese die Kafka vooruitschuift als nog enigszins joods - gelovige.

3. O.c., 124. -- Een afwijking - geduid in joods-orthodoxe zin - veroorzaakt een godsoordeel (gesera), d.i. een ingreep van de wetgever die Jahweh is die de afwijking 'wreekt' (d.i. wil rechtzetten).

Nasporingen Van een hond. -- Kafka kent theologie maar is geen theoloog, doch een literator die in zijn kunstwerken theologie 'visualiseert', in artistieke modellen afbeeldt. Zo o.m. in *Nasporingen van een hond* vertelt hoe "het volk" (denk aan de huidige mensheid) der honden - reeds vele geslachten terug - een verkeerde weg is opgegaan (afwijking).

Deze fout of zondes Schuld wreekt zich en weegt zwaar door op het huidige hondengeslacht dat er de last van draagt maar de voldoende reden ervan niet kent. Deze voldoende reden is de 'x', de wegende onbekende, die aan Kafka's werken de absurde sfeer bezorgt, waarin zovele tijdgenoten zich herkennen.

CF4

1.3. Cultuur als op wetten gegrond oplossen van problemen (4).

Wij knopen weerom aan *H.-J. Schoeps, Over de mens*, Utr./Antw., 1966, aan waar hij zegt dat Fr. Kafka, van huis uit joods opgevoed, sceptisch geworden onder de invloed van het moderne rationalisme, toch steeds weer uitziet naar "de wet(ten)".

Deze zijn dermate - in zijn ogen - de wezenskern van alle gelukke cultuur dat de ramp van de huidige mensheid daarin ligt dat zij “beroofd geraakt is van het besef Gods schepsel te zijn zodat zij individueel tot een ‘ding’, een “levenloze zaak” en sociaal tot een naamloze massa uitgroeit (o.c., 131)”

Odradeck.

In het Slavisch betekent ‘odradeck’ zoiets als “buiten de wet(ten) geraakt”. -- De kunstenaar Kafka visualiseert onze cultuurontaarding d.m.v. een spookachtig wezen, Odradeck, ‘afgeweken’. De huidige mens is meer en meer een “hondse mens” zonder ‘ik’. Hij is veeleer een ‘het’. Net als de voorwerpen waarvan hij zich - in onze technologische cultuur - steeds meer bedient.

Zo geeft hij Odradeck o.m. “de zinloze (*opm.*: absurde, d.i. in dit verband: onverklaarde) gedaante van een garenspeel” (o. c., 131).

Het proces.

De titel van een beroemd werk verschenen in 1925. -- In een beschrijvend-verhalende afbeelding (visualisering) typeert *Der Prozess* de grondstructuur van onze ontaardende cultuur die steeds minder haar opdrachten aankan en ‘onwerkelijker’ wordt. Onze cultuur is **a**. Een raadsel **b**. dat tot ontraadseling noopt. Ontraadseling die, althans volgens Kafka, de ‘x’ niet vindt en voor het raadsel vastzit.

Opm.-- Denken wij even aan een volks model: “Waar heb ik dat verdiend?”

Joseph K. wordt door een geheimzinnig en ‘hoger’ (Kafka duidt hiermee een rest van sacraliteit aan) gerechtshof aangeklaagd. Maar het dossier is noch voor Joseph K. noch voor zijn advocaten toegankelijk.

Ziedaar het raadsel.

Nu de ontraadseling. -- Joseph K. poogt de schuld waarvoor hij vervolgd wordt, op te sporen. De rol van zijn advocaten is meteen in hoofdzaak het vergrijp te raden. “Uit de verhoren afleiden welke de inhoud van het dossier is dat de basis uitmaakt. Dat is zeer moeilijk”. (O.c., 130). “Uit het karakter en de vormen van de straf moet men trachten de ‘x’ van de zonde te vinden (...)”.

Uit de aard van de straf (*opm.*: model) het wezen van de schuld (*opm.*: origineel) willen bepalen”. (O.c., 129). -- Zo typeert Kafka de huidige rationele mens.

Ontologie. (6)

Staan wij nog eens stil, heel eventjes, bij de definitie van ontologie die men omschrijft als ‘werkelijkheidsleer’.

Bibl. st.: *Kl. Oehler, Einl., Charles S. Peirce, “Ueber die Klarheit unserer Gedanken (How to Make our Ideas Clear),* Frankf.a.M., 1968. Peirce heeft het over “het onderwerp ‘logica’ en een begrip dat zeer nauw met logica samengaat, nl. ‘reality’ (werkelijkheid)” (o.c., 80). Inderdaad, logica begint steevast met een opgave, nl. een gegeven (GG) én een gevraagde of gezochte (GV), d.i. iets dat zich als “zijnde daar” (‘werkelijk’) opdringt.

Vier methodes. -- Peirce typeert kort vier manieren om met werkelijkheid om te gaan.

I.a.1. -- Method of tenacity (eigenzinnigheidsmethode).- Op een welbepaalde opgave wordt door een enkeling met hetzelfde welbepaalde type van oplossing gereageerd met uitsluiting van ieder letten op een mogelijk ander antwoootwoord. --mensen, ook wetenschappers, reageren zo.

I.a.2. -- Method of authority (rechtzinnigheidsmethode).

Op een welbepaalde opgave wordt in groep o.l.v. gezagsvolle mensen met steeds dezelfde oplossing gereageerd met uitsluiting van ieder letten op een mogelijke andere oplossing. -- Vele mensen, ook wetenschappers, reageren zo alsook en niet het minst mensen die tot religieuze groepen behoren.

I.b.-- A priori method (voorkeursmethode).

Op een welbepaalde opgave wordt, in naam van ‘rede’ (redeneren), individueel of groepsgewijze gereageerd met hetzelfde type van bevoorkeurde oplossing maar met insluiting van het letten op mogelijke andere oplossingen (discussiemethode), -- Velen, vooral wetenschappelijk gevormden, praktiseren deze methode.

II.-- Method of science (wetenschappelijke methode).

Deze pas is echt ontologisch. -- Op een welbepaalde opgave wordt individueel of in groep gereageerd met dezelfde welbepaalde oplossing, nl. toetsing aan van het denken onafhankelijke gegevens door om het even wie. “Wij mogen ‘werkelijk’ definiëren als dat waarvan de kenmerken onafhankelijk zijn van wat om het even wie daarover (zonder toetsing) denkt” (o.c., 80).

Deze cursus van bijzondere ontologie (vooral cultuurontologie) staat of valt met het bovenstaande. Soms bestempelt men de wetenschappelijke methode met de term “kritische methode” (een term die echter voor meer dan één duiding vatbaar is).

CF6

1.4. Wetenschappelijke en pseudowetenschappelijke rede (6).

Bibl. st.: H. Roelants, *In de marges van de wetenschap*, in: *Tijdschr.v. filos.* 60 (1998):1 (maart), 5/32.

Steller herneemt zeer kort het ‘demarcatie - of afbakeningsprobleem’, dat sinds jaren gesteld wordt om tot een klare en definitieve definitie van “al wat wetenschap is”. Meteen wordt ‘pseudowetenschap’ afbakenbaar. Edoch: “Heel wat afbakeningscriteria (combinaties inbegrepen) werden voorgesteld maar geen daarvan is onproblematisch gebleken”. (A.c., 6). K. Popper, Th. Kuhn, I. Lakatos, -- tussenin M. Bunge (de meest ontwikkelde natuurkunde is norm), P. Feyerabend worden heel even geschetst.

Als pseudowetenschap wordt de astrologie op de korrel genomen. Elk der aangehaalde stellers hebben elk hun - hun axiomatick verradende - redenen om astrologie te weren, natuurlijk. Hetgeen op zich reeds tot voorbehoud stemt. Dan worden randfenomenen binnen de gevestigde wetenschappen uiteengedaan.

1. Marginaal onderzoek.

De Gaia-hypothese, de hypothese der morfogenetische velden (R. Sheldrake), het antropisch principe, -- toegepaste catastrofetheorie, dierentaal, artificial-intelligence-vorsing, vitamine C en kanker e.d.m. situeren zich binnen de wetenschappen maar stoten op argwaan, ja, verwerping.

Opm.-- Uiterst afwijkende meningen. -- ‘Endoheresieën’ (Asimov). Zo b.v. P. Duesberg’s hypothese dat aids niet door het hiv-virus veroorzaakt wordt.

2. Pathologische wetenschap.

Term afkomstig van I. Langmuir (1881/1957), die ‘pathologisch’ inzake wetenschap definieert als “wetenschap omtrent dingen die er niet zijn”. Nog binnen de wetenschappen maar als “uiterst betwistbaar” door de meesten

afgewezen. Zo de N-stralen van R. Blondlot. Zo ook de zgn. biologische werking van uiterst verdunde homeopathische geneesmiddelen (J. Benveniste) e.d.m..

Weerstand tegen nieuwe inzichten.

Zelden vinden nieuwe inzichten ingang bij wetenschappers zonder problemen. Denken wij aan B. McClintock, B. Belousov, LaBerge. Zij werden eerst geweigerd als te onorthodox. Hoofdrede: te midden van een wildgroei van echte en onechte nieuwe denkbeelden moet de gevestigde wetenschap wel weerstand bieden om zich niet te verliezen in nutteloos onderzoek.

Pseudowetenschap.

Deze vertoont “radicale gebreken” (ook al ontbreken echte criteria). Pseudo-wetenschappen sterven niet uit als “sociale instellingen” die wezenlijk inert zijn: -- Of misschien om andere redenen!

CF7

2. Zijnde wordt gekend door rede. Ervaring en vooral getuigenis (7/13)

Westerse filosofie, ontologie, begint met de milesische school. Deze ontspringt aan denkers als Thales (-624/-545), Anaximandros (-610/-547), Anaximines (-588/-524) e.a., die als denkgenoten éénzelfde oplossing zagen n.a.v. opgaven allerhande. Jammer genoeg beschikken wij nu enkel nog over fragmenten. Gelukkig staat vast dat b.v. Herodotos van Halikarnassos (-484/-425) en Thukydides van Athene (-465/-395), beiden geschiedschrijvers, hoe verschillend ook, zich in de milesische traditie situeren. Van hen hebben wij wel uitgebreide teksten. Zodat zij getuigen - beter: zij verschaffen getuigenresten - van de methode der milesiers.

Rond -40 schrijft een naamloos Grieks auteur: “Ziet gij, denkgenoot hoe Herodotos uw ziel inpalmt wanneer hij ze doorheen de landen voert en daarbij uw horen in zien verandert? Nog boven de ‘geschiedschrijver’ (*opm.*: verkenners, waarnemer) staat echter de mens Herodotus: met zijn sympathie voor de stof die hij behandelt, met zijn door beheerste passie gedreven meeleven met al wat zich afspeelt. En waarvan hij de vooropstellingen opspoort.”

“Dàt uitgerekend maakt de totaal persoonlijke tover die Herodotos uitstraalt, uit” (*D.H. Teuffen, Herodot, Wien/München: 1979, 20*).

Deze tekst geeft de sfeer van waarnemen en denken weer van de eerste Griekse denkers. Hun methode, d.i. oplossingswijze.

Directe en indirecte kennis. -- Hoe definieert Herodotos de methode?

1.-- Wat hij zelf gezien heeft (opsis, zien, -- soms gnomè) als waarnemend verkenner (histor, Lat.: inquisitor, is verkenner).

2.-- Wat hij dankzij getuigen, informanten, die hij overigens kiest, weet. Dat heet hij 'historiè': Lat. inquisitio, onderzoek. Gericht op wat niet onmiddellijk gegeven is.

Dat is de tweeledige bron van informatie. "Ik weet het (autoptès elthon), doordat ik het zelf meemaakte". "Ik weet het ('akoèi historion'), o.g.v. horen zeggen". Cfr. A. Rivier, *Etudes de littérature grecque*, Genève, 1975, 344ss..

De bronnen van deze cursus.

"Er is onnoemelijk veel dat wij aanvaarden op basis van getuigenis van anderen zowel in het dagelijkse leven als in de wetenschap' (R. van Woudenberg, *Kennis op basis van ervaring en kennis op basis van getuigenis*, in: Tijdschr.v.Filos. 59 (1991):3, 416). Deze cursus is in die zin nog steeds milesisch.

CF8

2.1. Is reine rede wat door twee en enkel twee axioma's beheerst wordt? (8)

Bibl. st.: H.J. Hampel, *Variabilität und Disziplinierung des Denkens*, München/ Basel, 1967,14,-- vrl. 17/21.

Wanneer men zich namelijk tot de klassieke of traditionele logica beperkt, dan blijken twee axiomas 'fundamenteel':

- 1.** Het beginsel van identiteit en
- 2.** het beginsel van reden (grond). Beide werden reeds in de vroegste Griekse oudheid (Parmenides (identiteit) en Platon (reden) duidelijk ingezien.

1. Identiteit. - Al wat is, is. -- Kan toegespitst worden op één of ander niet-transcendenteel gegeven: "Al wat dit is, is dit".

2. Reden (grond). - Al wat is, heeft hetzij in zich hetzij buiten zich zijn reden of grond.

Platon: “Niets is zonder reden”. Steller staat even stil bij de verantwoording (bewijs) van deze twee beginselen of vooropstellingen. Hij verwijst daarbij naar W. Dilthey (1833/1911), die in het spoor van A. Comte (1798/1857; stichter van het positivisme) kan geduid worden als de eerste theoreticus der menswetenschappen, en naar W. Wundt (1833/1920; experimenteel-psycholoog) die de onmiddellijke of directe beleving als ‘bron’ van het inzien inzake identiteit en reden aanduiden.

Steller haalt hierbij *E. May, Am Abgrund des Relativismus*, Berlin, 1941, aan. “Wanneer ik ‘rood’ beleef en tegelijk de betekenis ‘rood’ doorlevend versta, dan vat ik bovendien nog op doorlevende wijze dat ‘rood’ (voor zover doorleefde betekenis) nu eenmaal ‘rood’ is, en dat dit ‘rood’ uitgerekend ‘dit’ is. Zo zie ik het identiteitsbeginsel in zijn dwingende geldigheid in”.

Opm.-- Met May kan men evengoed beweren: “Wanneer ik iets als rood ervaar (‘beleef: ‘doorleef’, onmiddellijk vat), dan - indien ik het feit ‘rood’ b.v. in het geval van iemand die rood wordt, versta (‘vat’ in zijn betekenis) - wordt mijn geest, als denkende geest, ertoe gedwongen - niet van buiten uit maar van binnenuit - de reden of grond van dat rood, resp. rood worden als gevraagde van het gegeven op te zoeken. M.a.w.: “Waardoor of waarom wordt die persoon rood?”

Opm.-- Waardoor vallen Dilthey, Wundt, May e.a. telkens weer terug op onmiddellijke doorleving van betekenis vatten? Doordat, indien men de axioma’s wil ‘bewijzen’ (uit voorzinnen afleiden), beide axioma’s reeds als gegeven moeten vooropgesteld worden.

CF9

2.2. Toelichtingen (9)

Men lette op de verwoordingen der axioma’s: “Al wat is, is en al wat is, heeft een reden”. Al wat is, is het object van de ontologie (metafysiek), kern van de klassieke of traditionele filosofie. Het is nl. in de confrontatie - ‘ontmoeting’ - met “al wat is” - zijn of zijnde (in de taal der antieke Grieken) - dat beide principes in de denkende geest opduiken, -- gevat worden. Minstens onuitgedrukt.

1.-- Fenomenologie.

“Al wat is”. Dat is het gegeven. Dat wat niet gezocht wordt, -- waarnaar niet gevraagd wordt. De verwoording ervan heet ‘fenomenologie’ Waarom? Omdat de term ‘fainomenon’, lat. phaenomenum, met zich tonende

(‘verschijnsel’ of ‘fenomeen’), als onderdeel van ‘fenomenologie’ erop wijst dat fenomenologie is ‘logos’: ter sprake bringer van fenomeen.

Het identiteitsbeginsel beheerst, is ‘archè’, vooropstelling, van het feit dat ik b.v. iets zie. En van het feit dat ik, in intellectueel geweten, ertoe gedwongen word, dit te erkennen, te beamen.

Het gevraagde (van mij) is dan te zeggen dat al wat is, is. In de fenomenologie is het gevraagde juist het gegevene als juist - zo als het is - weer te geven, -- als gegeven. -- Dat is reine rede in haar ontmoeting met werkelijkheid of zijnde.

2.-- Logica.

“Al wat is”. Zo b.v. iemand wordt in mijn aanwezigheid rood.

a. Ik stel dit vast (het gegeven).

b. Ik vraag mij af waardoor (psychologisch mechanisme b.v.) of waarom (psychologische beweegredenen) de mens in kwestie rood wordt.

Het gevraagde nu is niet meer het feit als feit of gegeven maar de reden ervan. -- Maar dan kom ik in het domein van de redenering. Dit is van de logica: “Indien deze persoon verlegen en beschaamd is, dan is de roodwording begrijpelijk, logisch”. Dat is de reductieve redenering die van een lemma, een hypothese, uitgaat en kan getoetst worden achteraf o.g.v. nieuwe gegevens.

Besluit. -- Dat is de klassieke of traditionele definitie van rede. Zodra men een ander axioma of feit vooropstelt, gaat het niet meer over de reine rede maar over de toegepaste rede. Indien die toegepaste rede als reine rede geduid wordt, dan zit men in de ideologie, want dan is rede stevast meer dan reine rede.

Zo b.v. indien men beweert dat sacrale gegevens niet ‘rationeel’ zijn, dan voegt men een secularistisch axioma aan de reine rede toe. Goed. Maar dan is de rede niet meer rein.

CF10

2.3. Metafysiek (ontologie): wat zij werkelijk is. (10)

Beginnen wij met een definitie van filosoferen.

O. Willmann, *Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung*, Kempten/ München, 1909, 20, zegt dat volgens de

antiek de term 'theoria' (Lat.: speculatio, contemplatio), doorgronding, van Pythagoras afstamt. Een 'theatis', speculator:

a. neemt waar, wordt gewaar,

b. maar niet oppervlakkig doch met diepgang. Zijn fenomenologie is door en door logisch redenerend.

Zoals bij de Romeinen de speculator, de soldaat op wacht of de bespieder. Zoals voor een modern dagblad een waarnemercorrespondent die de feiten die hij waarneemt, ook uitdiept, duidt.

Het zijn(de).

Platon heet 'wetenschap', "theorètikikè tou ontos". het doorgronden van wat werkelijk is. Om het met Parmenides te zeggen: de doorgronding mikt op "to on kath' heautou", het zijnde volgens zichzelf, niet zoals het voor ons eruitziet. In midden-eeuws latijn: "obiectum materiale", het materieel object, d.i. het gegeven voor iedere duiding.

Of zoals Platon ook zegt: "to ontos on", dat wat werkelijk, d.i. op werkelijke wijze - ontos - werkelijk of zijn(de) is, is het eigenlijke object der filosofie. Cfr o.c., 33. Niet het schijnwerkelijke.

Metafysiek (ontologie).

Meteen weten wij dat metafysiek het werk der filosofie is, want metafysiek mikt op het werkelijk werkelijke. En dit tweeledig: zij vraagt ernaar hoe werkelijk iets is en hoe dat iets werkelijk is (wat existentie en essentie is). Het antwoord is de ontologische definitie die de identiteit van iets verwoordt.

Definiëren. -- Er zijn minstens twee fundamentele types van definiëren.

1.-- De nominale. -- De nominalisten beweren dat wij het werkelijk werkelijke niet (kunnen) kennen. Zij beperken zich tot de 'nominale' definitie, d.i. die definitie die zich - voorlopig - vergenoegt met enkele kenmerken, voldoende om iets van de rest onderscheidbaar te maken.

2.-- De reële. -- De realisten - begripsrealisten - beweren dat wij een echt werkelijk inzicht in de gehele werkelijkheid van iets bezitten en dus tot een reële definitie in staat zijn.

In werkelijkheid hebben beide stellingen gelijk: de nominalist kan de algehele werkelijkheid niet loochenen (de 'idee' in platonische taal want hij zegt dat hij zich met een 'gedeelte' ervan tevredenstelt, waar de realist ondervindt dat hij slechts gedeelten kent.)

2.4. Nominalisme(n) tegenover realisme(n) (11)

Bibl. st. :

- J. Largeault, *Enquête sur le nominalisme*, Paris/Louvain, 1971 ;
 - Rol. Van Zandt, *The Metaphysical Foundations of American History*, 's-Graven-hage, 1959.
 - R. Jolivet, *Les sources de l'idéalisme*, Paris, 1967 ;
- R. Jolivet: "Kant beschouwt het cartesianisme als een problematisch idealisme terwijl hij het denkstelsel van Berkeley als dogmatisch idealisme bestempelt" (o.c., 7).

M.a.w.: een goede naam voor modern denken is 'idealisme'.

Nominalisme(n).

Het basisaxioma van het moderne idealisme luidt: "Het denken bereikt enkel zichzelf en zijn denkinhoud onmiddellijk en leidt daaruit meteen de exclusieve geldigheid van de wiskunde" af (ibid.). Wat in de 'buitenwereld' (versta: buiten het innerlijke bewustzijn gesitueerde werkelijkheid) bestaat, is enkel middellijk - indirect - gegeven en dus gekend. -- Het moderne denken draait letterlijk rond binnen de luchtbel van het individuele bewustzijn.

Het moderne idealisme is een logische gevolgtrekking van het nominalisme. Zoals Jolivet, o.c., 9, zegt.

Met Willem van Ockham (Occam) (1290/1349), de "venerabilis inceptor", de eerbiedwaardige vernieuwer, wordt het nominalisme de basis van het moderne denken. Immers, binnen de luchtbel van het intieme bewustzijn ("sens intime" (Descartes), is wat wij denken - b.v. een begrip - enkel een teken dat naar "de dingen" van een buitenwereld verwijst, -- teken dat wij, -- erg los van de werkelijkheid, 'construeren' (constructionisme) binnen onze geest. -- Dit naar aanleiding van zintuiglijke waarnemingen (o.m. gewaarwordingen) die zo'n 'concepten' (conceptualisme) uitlokken. Cfr. Largeault, o.c., v.

'Idee'

"De platonische termen 'idea' en 'eidos', idee, duiden op een objectieve (opm.: buiten de innerlijkheid van het individuele bewustzijn aanwezige) structuur. Niet op een voorstelling in onze geest (opm.: zoals de nominalisten (idealisten) beweren". (...). Wil een goed vakman goed werk leveren - aldus Platon -, dan behoort hij naar de idee (van wat hij uitwerkt) kijken, -- zij moet hem voor de geest zweven, -- zij moet in zijn geest aanwezig zijn.

Zo kwam men er in de XVI-de eeuw toe de term 'idee' voor "een ideale voorstelling in de geest" te gebruiken en dan voor ieder 'begrip'. -- Dit is echter nooit het geval geweest in de oudheid". (*E. De Strycker, Bekn. geschied.v.d.ant. fil.* 95).

CF12

2.5. Empirisme (12)

Het moderne idealisme of rationalisme - want de rede, modern geduid, is het vermogen der idealisten - is - aldus Jolivet - "een logische gevolgtrekking van het nominalistisch empirisme" (o.c.,9).

Inderdaad: de empirie of zintuiglijke ervaring is het vertrekpunt.

Wat werkelijk gegeven is, immers zijn de stoffelijke 'dingen' van onze zintuiglijke waarnemingen, resp. gewaarwordingen. Daarnaar verwijzen onze mentale constructies (concepten e.d.m.) vanuit de innerlijkheid of 'luchtbel' van het moderne (zelf)-bewustzijn of ik.

Idiografie. -- Wat de zintuigen bieden, is strikt "dit hier en nu" d.i. singulier (idion).

Toch is het duidelijk dat onze constructies dat singuliere situeren én in verzamelingen én in systemen. M.a.w.: onze constructies zijn algemeen (universeel) en algeheel (compact).

Voor de nominalist zijn die betrekkingen niet in de dingen zelf aanwezig maar geconstrueerd door onze creatieve geest.

Anders uitgedrukt: onze algemene en algehele begrippen ('concepten') zijn enkel tekens, -- niet de dingen zelf met hun betrekkingen (zoals de realisten beweren). Meteen stellen de nominalisten dat het algemene en het algehele enkel constructies zijn waaraan wij nomina, namen, toekennen. Zij 'bestaan' enkel binnen de luchtbel van ons bewuste ik. Nominalisme.

Men ziet dat Platon's idee, d.i. het singuliere voor zover ineen bestaande met wat erop gelijk (verzameling) en met wat ermee samenhangt (systeem), vervluchtigt tot een mentale constructie. Voor Platon zijn de waargenomen en gewaargeworden dingen onmiddellijk aanwezig binnen onze open geest. Voor

hem zijn de betrekkingen van gelijkenis en van samenhang, in die gegeven dingen aanwezig, meteen ook aanwezig binnen onze open geest.

Deze zijn geen constructies (tenzij voorlopig als lemmata of voorlopige ideeën) maar werkelijkheid. Realisme is dan ook de term die daaraan gegeven wordt. Of ideeënleer -- niet modern 'idealisme' of rationalisme.

Opm.-- Platon ervaart (neemt waar, wordt gewaar) de dingen als badend in de hogere, goddelijke wereld. Ook Aristoteles maar duidelijk minder. De ideeën situeren dan ook de dingen der ervaring in die hogere wereld. De nominalisten zonderen de dingen der ervaring ook af van die sacrale wereld: zij 'seculariseren' of verwereldlijken de dingen, die zonder hogere betrekkingen ervaren worden door hen.

CF13

2.6. Applicatief model (13)

Deze Atheense dief hier en nu is voor Platon één singulier geval (exemplaar, 'beeld') van de verzameling 'mens'. Hij is één singulier onderdeel ('beeld') van het systeem (Atheense) 'mensheid'. Wanneer hij steelt, toont hij zich sofistich 'deskundig' (technè) maar in contradictie met de hogere wetten van het geweten (gewetenloos). Die hogere, ja, sacrale dimensie of betrekking miskent hij.

Hij gedraagt zich als een individu, los van zijn betrekkingen, -- egocentrisch, niet - solidair.

De nominalist, voor zover hij extreem nominalist is, kan dan ook de dief als deskundig maar bijvallen.

Drie hoofdstrekkingen.

J.K. Feibleman, An Introduction to Peirce's Philosophy, New York/ London, 445f., zegt: "De geschiedenis van de filosofie toont aan dat, vanuit één gezichtspunt, er enkel drie radicaal onderscheidbare metafysische grondstrekkingen zijn die om het even wie om het even waar of wanneer kan als de zijne vooropstellen.

Er zijn er natuurlijk meer dan drie doch alle zijn varianten van de fundamentele drie". Waaraan Van Zandt, o.c., 125, onmiddellijk toevoegt: "Deze drie zijn de twee types van realisme (*opm.*: platonisch en aristotelisch) en het nominalisme".

Moderniteit.

Het van alle betrekkingen losgedachte zintuiglijke 'object', voor zover geconstrueerd binnen de luchtbel van het moderne, rationele of idealistische subject (bewustzijn, ik): ziedaar de definitie van modern denken! Daar waar de middeleeuwse scholastiek realistisch dacht (basaal platonisch, mettertijd aristoteliserend), denkt de moderniteit nominalistisch.

Feibleman, An Introduction to Peirce's Philosophy (1971), aangehaald door Van Zandt, *ibid.*, zegt: "Peirce zegt dat er een vloedgolf van nominalisme(n) was. Descartes was nominalist. Locke en al wat hem volgt, nl. Berkeley, Hartley, Hume, waren nominalisten. Leibniz was extreem nominalist (...). Kant was nominalist. Hegel was een nominalist met een heimwee naar realisme".

Terloops: zoals Van Zandt opmerkt zijn alle kenners terzake het daarmee eens. Zoals zij het er ook globaal genomen mee eens zijn dat de Angelsaksische mentaliteit - Groot-Brittannië en de VSA-nominalistisch is. Ockham's nominalisme typeert Hobbes, Locke, Berkeley, Hume, Hamilton, Mill en de Amerikanen algemeen gezien (Peirce niet want die is "a scholastical realist") volgen de Engelse filosofie.

CF14

3. Discussie van meningen (14/22)

3.1. Moderne discussie omtrent de fundamenteën is liberaal (14)

"Er kan geen twijfel over bestaan dat het ontstaan van liberale samenlevingen verbonden is met:

- a.** het ontstaan van de moderniteit en (...)
- b.** de levensbeschouwelijke onenigheid over metafysische en o.m. religieuze kwesties". (A. Van de Putte, *Positieve vrijheid in een liberale samenleving*), in: *De Uil van Minerva* 14: 1 (1997: herfst), 13).

M.a.w.: het premoderne collectieve geloof in:

- a.** het objectieve wezen (essentie) der dingen - object bij uitstek der traditionele metafysiek - en vooral
- b.** de sacrale (gewijde) goddelijke orde der dingen - object der theologie, onderdeel der traditionele metafysiek - geraakt op het einde der middeleeuwen in een diepe crisis: onenigheid inzake wereld- en levensbeschouwing overheerst en meteen verliezen de clerici hun voorhoede.
-- Dat is de aanvang van de huidige multicultuur.

De vraag naar nieuwe axioma's.

Deze kunnen samengevat in één term: het sociaal contract, wezenskern van het liberalisme. *John Rawls* (*A Theory of Justice*, Oxford, 1971; bijgewerkt in *Political Liberalism*, New York, 1993) zegt het als volgt: moderne samenlevingen stellen zich niet langer in het teken van de waarheid, zoals de metafysiek en de theologie premodern opgevat beweerden, maar in het teken van de redelijkheid, versta: rationaliteit, die axioma's en hun conclusie: opstelt, -- vooropstelt na discussie door rationeel redenerende individuen en groepen.

I. Kant (1724/1804; topfiguur van de Duitse Aufklärung) zegt het als volgt.

a. Individueel. -- Ik, autonoom (d.i. bevrijd van metafysiek en theologie), tref in mijzelf de rede ('ratio' in het Latijn) aan die al wat rationeel haalbaar is inzake de werkelijkheid, o.m. inzake de gedragsregels, geleidelijk bloottrekt.

b. Sociaal. -- Mijn rede ziet in dat ik ze deel met alle andere rationele personen en dus rekent zij met alle anderen inzake werkelijkheidsinzichten en o.m. inzake samenleven in de maatschappij.

Ziedaar het sociaal contract in naam waarvan liberalen denken en leven.

M.a.w.: de moderne mens is autonoom, d.i. bepaalt zelf wat werkelijk en o.m. wat rationeel verantwoordbaar gedrag is,-- individueel op de eerste plaats (individualisme),-- sociaal ook.

CF15

3.2. De theorie van het communicatieve handelen (J. Habermas) (15)

Bibl. st. : M. Hunyadi, *Démocratie et communication*, in : *Journ.d.Gen./Gazette de Laus.* 10/11.05.1997, 36.

Zo goed als veertig jaren staat J. Habermas (1929/...; *Theorie des kommunikativen Handelns*, 1/11) in de Duitse praktische filosofie op de voorgrond. M. Heidegger verweet hij zijn onpraktisch filosoferen. De Frankfurter Schule waartoe hij behoorde (en nog), verweet hij haar "kritische theorie der moderne maatschappij" zonder stevige axioma's (die M. Horkheimer(199S/1973) tevergeefs zocht).

Opzet. -- Een praktische filosofie (moraal die tot in het rechts- en politieke leven reikt) opbouwen maar o.g.v. solide vooropstellingen

Basisaxiomatic.

Tegenmodel. - Het typisch moderne leven is niet meer beheersbaar door een op de (abstracte) natuur van de mens of op een openbaring van de godheid gesteunde ordening. Dat heet men ook wel “postmetafysisch denken”, omdat de traditionele metafysica de natuur en de godheid uiteenzette.

Model. - Het moderne praktische leven kan enkel beheerst en van regels voorzien worden na het communicatieve handelen.

Spreken en met de medemens spreken.

1. “Indien ik spreek, dan maak ik - uitdrukkelijk of niet - aanspraak op geldigheid (‘waarheid’, ‘waarschijnlijkheid’)”.

2. “Indien ik spreek, dan richt ik mij meestal tot een medemens en meteen maak ik aanspraak op erkenning van geldigheid van zijnentwege”. -- Ziedaar het tweeledig axioma, dat het begrip ‘communicatie’ (niet zonder ‘interactie’) definieert, alsook het begrip “communicatief handelen”.

Democratie.

Niet een godheid en haar openbaring, geduid door sacrale figuren (priesters, ayatollahs), -- zelfs niet een door metafysiekers uiteengezette menselijke en kosmische natuur. Wel de staatsburgers zelf die discuten. Dat is de basis. -- Wat uit de bus komt nadat iedere enkeling of groep zijn; belangen verwoord heeft, is geldig. Aangezien geen enkele enkeling of groep “de waarheid” bezit, is pas na het argumenteren der burgers van ‘geldigheid’ (wat dat ook zijn mag in de werkelijkheid) sprake.

M.a.w.: in de moderne westerse democratie zijn de burgers - o.g.v. mensenrechten - én de scheppers van hun gedragsregels (gezag) - én de uitvoerders (onderdanen) ervan.

Opm.-- In Peirce’s taalgebruik klinkt het: “the apriori method”, de voorkeursmethode, domineert in onze huidige democratieën.

CF 16

3.3. Kritische godsdienstleer (16)

Het staat vast dat in alle katholieke landen de ouders, sinds het vernieuwde (‘postconciliaire’) godsdienstonderricht, geschokt gereageerd

hebben wanneer zij hun kinderen de denkbeelden die zij opdeden in de lessen inzake religie, hoorden vertellen.

Van de oude traditionele lessen die de wezenlijke elementen van dogma en moraal inprenten, schoot nl. in de “kritische” lessen die n.a.v. religie(s) of atheïsme(n) ‘meningen’ (concepten) ter sprake brengen, niet veel meer over. Ook de hier en daar schuchter doorbrekende “New-Agelessen” die sacrale ervaringen trachten “op te wekken” (opwekkingsreligie(s), ‘revivals’) lokten reacties bij een aantal ouders, vooral de kritisch ingestelden, uit.

“Lezers schrijven”

Wij halen nu een tekst aan, in een blad (dat wij opzettelijk niet vernoemen om geen misverstanden te wekken), die de kritische religielessen beoordeelt, - als “de grote leegte” inzake religie. (...).

Wat de bisschop in uw krant aan vrijblijvende gemeenplaatsen heeft gedebiteerd, tekent de malaise die zelfs tot in de hoogste regionen van de kerk is doorgedrongen.

Vrijblijvendheid die tot niets verplicht en die vooral niet uitnodigt tot een gestructureerde aanpak, waar in de bisschoppen het voortouw zouden moeten nemen. Door hun onduidelijke houding laten de bisschoppen echter de wegen open voor:

- a. experimenten,
- b. “individuele invulling” of
- c. zelfs ontkenning van geloofspunten in de katholieke scholen.

Zij zouden eens ter plaatse moeten gaan kijken om met eigen ogen vast te stellen hoe het vak ‘godsdiens’ geworden is tot gezellige babbeluurtjes, vol:

- a. persoonlijke getuigenissen en
- b. ‘ik vind’ theorieën die vaak de essentie zelf neerhalen: het geloof. Dan spreken wij nog niet over
- c. hoe het instituut ‘kerk’ en zijn hoogste vertegenwoordiger (de Paus) bejegend worden door tal van horizontalistisch denkende leerkrachten. (...)”.

Opm.-- ‘Horizontalisme’ (tegenover ‘verticalisme’) betekent dat men zich beperkt (reductie) tot de seculaire inslag der religie(s), -- met verwaarlozing van wat er echt sacraal in is (en dus “deze aarde” te boven gaat). Zo dat het heilige, dat het wezen der religie(s) uitmaakt, “aan individuele invulling (versta: duiding) overgelaten wordt”, indien het niet atheïstisch geloofend wordt.

3.4. De rede. Indien enkel rede. Loopt op onbeslisbaarheid uit (17)

“Enkel rede” betekent, in één taalgebruik, “metafysiekvrije rede”. De typisch moderne rede valt onder dat begrip. I.p.v. het licht van de geest (Gr.: nous; Lat.: intellectus) inzake het eigenlijke wezen - de idee (in platonische zin, natuurlijk) - van ieder mogelijk gegeven en gevraagde stelt de rede die enkel rede wil zijn, de individuele of collectieve mening voorop voor zover deze zich van “het juk der metafysica” bevrijd heeft.

Het antieke model.

Karneades van Kurene (-214/-120; derde academie) is berucht om zijn demonstratie van de onbeslisbaarheid der reine rede.

In -156 komt hij als Grieks gezant in Rome aan. Hij houdt er, voor jonge Romeinen, twee uiteenzettingen. Over ‘gerechtigheid’ (gewetensvol gedrag).

1. Eerst beweert hij, met argumenten te beginnen vanaf Platon, dat de gerechtigheid een objectieve werkelijkheid (realisme) is.

2. De dag daarop beweert hij, met evenveel brio, dat “de gerechtigheid” enkel een naam (een klank) is, -- o.m. door te onderstrepen dat iedereen handelt volgens een nuttigheids criterium (zoals de Romeinen graag deden). Waarop Cato, in naam van Romeinse traditie, ervoor zorgde dat Karneades zo snel mogelijk uit Rome verwijderd werd als een gevaar voor de jongeren.

Eristiek.

Eristiek is één aspect van de antieke logica. Zij bijt zich, kritisch, vast in de zwakke plekken van iedere mening, -- ook van de metafysische grondslagen. Immers, zodra moraal (versta: gewetensvol leven) ter sprake komt, kan de reine rede zich houden aan twee dingen:

- a.** het zo goed als altijd betwistbare van ieder gegeven en gevraagde,
- b.** het zo goed als altijd betwistbare van wat metafysiekers beweren.

Dat is wat Karneades deed.

Gevolg: Onbeslisbaarheid! Er is voor ieder ‘voor’ een ‘tegen’ (‘dialectiek’ in aristotelische taal). “Wie een hond wil slaan, vindt altijd wel een stok”. - Het gemene verstand drukt de grenzeloze fenomenologisch-logische ‘soepelheid’ der rede, die altijd wel een ‘reden’ (vooropstelling, axiomatic) vindt om te argumenteren t.v.v. om het even welke stelling of oordeel, in die zin uit.

Neem als model het nazi-negationisme. Zei Voltaire indertijd niet: “Liegt, liegt. Er zal altijd iets van overschieten”. Indien wat waar (gegeven) is, niet metafysisch in geweten bindt, waarom zou men aan de hand van ‘argumenten’ niet het onware voorstaan?

CF18

3.5. Rationaliteit inzake reine rede en haar grondslagen (18)

Bibl. st.: E. Oger, *Rationaliteit, haar grond en haar monsters*, in: *Tijdschr. v. filosofie* 54 (1992): 1 (maart) 87/106.

Het degelijke artikel handelt over het beginsel van redenen en “het andere van” de rede, twee punten sterk verwant met elkander.

Opm.-- Steller steunt erop dat vele aangehaalden zich hoe dan ook op de verlichting (*lumières*, *Aufklärung*, *enlightenment*), d.i. de recentere, typisch moderne vorm van rationalisme, beroepen als op een “laatste axioma”.

“De redenen van de rede”.

Het beginsel van redenen zegt “Indien A (redenen) dan B (B is begrijpelijk, verantwoord)”.

Met het identiteitsaxioma is het redenenaxioma ‘fundament’ van alle rationaliteit en rationalismen.

1. Kritisch rationalisme.

K. Popper (1902/1994) - verder W. Bartley, H. Albert, H. Lenk, J. Watkins, G. Radnitzky - beweren dat het vooropstellen van het redenenaxioma “een irrationele geloofsdaad” (a.c., 105) is die tot het rationele leven en denken toegang verschaft. Dit komt neer op een soort fideïsme, dat “een irrationeel, versta: niet rationeel te verantwoorden, geloof in de rede vooropstelt. “An act of faith”.

Wat Bartley benadrukt bij Popper en vervangt door het axioma “Een uitspraak is pas rationeel indien zij voor kritiek openstaat”. Zoniet vervalt men in het axioma van Zenon van Elea (-500/...): “Gij, evenmin als ik bewijst wat jij beweert” (“Tu quoque”). Zoniet kan men evengoed irrationalist als rationalist worden: er is toch geen doorslaggevende redenen! Albert stelt terzake

dat de essentie van de reden van de rede of rationaliteit uiteindelijk “een onbetwifelbare intuïtie”- “een evidentie”(a.c., 92) - is.

Opm.-- Wat ons naar Dilthey en Wundt b.v. leidt. -- Albert over een rationele uitspraak: “Indien bekritiseerbaar, dan is zij rationeel’.

2. Kritische theorie.

Met K.-O. Apel (1924/2017) staat de taalhandeling, d.i. de communicatie met anderen, centraal. Voor hem is nl. in kennen, spreken en handelen altijd al de rede, versta: het redenaxioma, als onbetwifelbare evidentie vooropgesteld. Een reden daarvan zoeken is op die evidentie terugvallen. Zodat er een “laatste grond of reden” van b.v. de filosofische rede bestaat.

M.a.w.: ofschoon Apel de nood aan kritiek niet uitsluit, gelooft hij in een onbetwifelbaar ‘fundament’.

CF19

J. Habermas (°1929; Frankfurter Schule) stelt het communicatieve handelen centraal. Wanneer mensen onderling overleggen, dan is de rede en o.m. het reden-axioma voorondersteld. Net als bij Apel.

Maar een laatste fundament - een evidentie - ziet Habermas niet zitten: hij is fallibilist (vergelijkbaar met Popper), d.i. alle rede-activiteit is wezenlijk faalbaar. A. Wellmer, F. Kambartel gaan in de kritiek op Apel’s laatste grondslag nog verder: een vast criterium dat ware van valse oordelen toelaat onderscheidbaar te maken is er niet.

Opm.-- Wat erop neerkomt dat iedere fenomenologie en iedere logica falen!

3. Deconstructionisme. -- Centrale figuur is hier *J. Derrida* (°1930).-- Deze meent de werk). --van het redenaxioma overal in onze cultuur - ook en vooral aan de universiteiten - te kunnen vaststellen.

Indien wij het redenaxioma ‘gronden’, dan ofwel in een vicieuze cirkelredenering (om het te bewijzen moeten wij het vooropstellen) ofwel in “een afgrond (wat wil zeggen: er is geen grond of reden). “Het is ongegrond en dus afgrondelijk” (a.c., 96). Zich tegen het redenaxioma verzetten zou op irrationaliteit neerkomen. Maar het gewoon vooropstellen als het traditioneel rationalisme gaat ook niet op: de rede (*opm.*: zoals Derrida ze duidt) kan zichzelf niet ‘verrechtvaardigen’.

M.a.w.: er is voor de rede (zoals hij ze opvat) een vooropstelling, een ‘oorsprong’ (waarover Derrida ons ook niet zoveel weet te vertellen).

Opm.-- Derrida, een gecompliceerd schrijver, vergaloppeert zich soms in woorden en nieuwe termen die op de keper beschouwd niet zo nieuw zijn.

Terloops: hij is het met Popper niet eens waar deze de ‘grond’ van de rede ‘irrationeel’ geloof heet. De mysterieuze ‘oorsprong’ van de rede is dus ergens toch rationeel maar niet meer in de modern-verlichte zin.

“Het andere van de rede”.

Bekritiseert men de rede in naam van die rede zelf ofwel “in naam van iets anders dan de rede”. Dit laatste heet “het andere van de rede”.

Zo wordt in *M. Foucault, Histoire de la folie*, (1961), het andere van de rede ‘waanzin’ geheten. Praktisch de taal van een waanzinnige alleen - niet een rationeel heldere taal over die taal - kan over de waanzin spreken, - waarachter Foucault’s gedachte schuilgaat dat een waanzinnige zich in een rationele wereld niet thuis weet en juist daardoor het falen van die rationele wereld in zijn waanzinnig gedrag “aan het licht brengt”.

CF20

3.6. W.W. Bartley over inzetfilosofie en -theologie (20)

Bibl. st.: W.W. Bartley, *Flucht ins Engagement (Versuch einer Theorie des offenen Geistes)*, München, 1962 (// *The retreat to Commitment*).

Het boek neemt stelling tegen een Neo-Protestantse strekking in de persoon van K Barth (1886/1968), E. Brunner, R. Niebuhr, P. Tillich e.a.

1.-- Rationalismekritiek.

Zelfs de door de verlichte geesten zo hoog aangeslagen rede met haar wetenschappen is niet zonder axiomata. D.w.z. het rationalistische ideaal van een vooroordeelvrije, axiomavrije, wetenschap vervalst.

Welnu, die axiomata zijn zelf onbewijsbaar op apodictische (absoluut onweerlegbare) wijze. Wat blijkt uit het grondslagenonderzoek der rede en haar wetenschappen. Een absoluut ‘rationeel’ bewijs leggen de rede in verlichte zin en haar wetenschappen niet voor. Men komt enkel tot ‘aannemelijkheid’, ‘waarschijnlijkheid’.

2.-- Gij evenmin als ik.

Gij rationalist, evenmin als ik, Bijbelgelovig protestant, bewijst op apodictische wijze wat gij inzake grondslagen beweert.

M.a.w.: er is een dosis irrationaliteit in de kern zelf van het verlichte rationalisme. Ik, de protestant, die het verwijt van u, rationalist, te horen krijg dat ik op irrationele - Bijbelse - grondslagen geloof, stel vast dat ook gij uw fundamenteen niet strikt bewijst zoals gij het als rationalist zoudt willen.

Welnu, ik, Bijbelgesteund gelovige, pleeg een inzet, d.i. een wilsbesluit dat zonder apodictische bewijzen toch Bijbels leven en denken behelst. In het Engels: 'commitment'; in het Frans: 'engagement' d.i. een wilsbesluit of 'sprong' zonder apodictische zekerheden, - wel met waarschijnlijkheden. Dat heet gij, rationalist, 'irrationeel'.

Welnu, aangezien uw rede en haar wetenschappen ook niet een apodictische grondslag leveren, is uw rationalistische overtuiging in de grond ook een inzet met enkel waarschijnlijke redenen of gronden.

3. -- Het verschil.

Met dit verschil dat ik, Bijbelgelovige, er openlijk en eerlijk voor uitkom dat, rationalistisch gesproken, ik een inzet pleeg, terwijl gij, in de grond even irrationeel, d.i. enkel met aannemelijkheden werkend, u rationalistisch inzet maar dit niet eerlijk en openlijk wilt toegeven. Gij hebt de mond vol van 'rationaliteit: zegzegd apodictisch bewezen rationaliteit, waar er enkel waarschijnlijke rationaliteit is, waarop uw sprong of inzet steunt.

CF21

Opm.-- Vermelden wij terloops *K. Hübner, Die Wahrheit des Mythos*, München, 1985, waarvan de stelling luidt: de moderne wetenschap is niet de meerdere van de mythe noch inzake waarheidsgehalte noch inzake rationaliteit. Want zowel wetenschap als mythe hebben als reden of grond radicaal onderscheidbare ontologische en andere axiomata die beide even onbewijsbaar (versta: apodictisch) zijn.

De mythe is een even logisch samenhangend wereldbeeld als het wetenschappelijke wereldbeeld. Het verklaringsvermogen van de mythe is zelfs nog omvattender (holistischer) dan dat van de moderne wetenschap, doordat de mythe ook nog het toevallige gebeuren (*opm.*: 'toevallig: d.i. wat niet-

schijnbaar toch - aan wetenschappelijke wetmatigheden gehoorzaamt) dankzij beroep op een sacraal gebeuren (*opm.*: denk aan een ritus b.v.) kan verklaren.

Als applicatief model neemt Hübner de Griekse mythologie: de Griekse mythen worden beheerst door rationaliteit evengood als de wetenschap.

Opm.-- Men ziet dat hetzelfde schema aan het werk is als dat van de Neo-Protestanten: "Gij evenmin als ik" zijt apodictisch rationeel. Ik evengood als gij ben in ernstige mate rationeel, -- niet irrationeel zonder meer".

Bartley.-- In het spoor van zijn leermeester K. Popper zoekt Bartley een gepast antwoord op Barth e.a.. -- Hij verwijt de inzetfilosofie en inzettheologie een vlucht in het irrationele. "Retreat to Commitment". Althans indien inzet:

a. Relativistisch opgevat wordt (door te beweren dat alle inzetten evenwaardig zijn: een nazi zet zich in en een Bijbels gelovige zet zich in doch rationeel verschillen zij).

b. Individualistisch opgevat wordt (inzet kan dermate individueel geduid worden dat de mensheid tot een stel atomen herleid wordt). -- Bartley: al is de aanzet van ons, rationalisten, voor een dosis irrationeel, toch zijn wij open voor kritisch onderzoek en discussie. Inzet, ja, maar niet zonder rationele analyse van de - misschien slechts waarschijnlijke - gronden van de inzet.

Meteen stelt Bartley vast dat oorspronkelijk de protestanten de rede als een 'hoer' (Luther) afwezen, terwijl zij met het verlichte rationalisme gelijke tred trachtten te houden. Met de inzetprotestanten echter wordt de rede pas ten volle als hoer, d.i. voor de Bijbel niet vatbaar vermogen, doorgezet.

Opm.-- Het zij opgemerkt dat genoemde protestanten als b.v. Barth minstens principieel voor kritiek openstonden.

CF22

3.7. Redekritiek (22)

Gewoonlijk heeft men het over I. Kant (1724/1804) wanneer men het over kritiek der rede heeft. Doch dit is slechts de moderne, 'verlichte' vorm ervan.

Men leze b.v. *Cl. Ramnoux, Parménide et ses successeurs immédiats*, Ed. d. Rocher, 1979, vooral o.c., 151ss., waar zij het heeft over Zenon van Elea (-500/ ...), Parmenides' leerling. Men kan het logisch schema van Zenon's redeneringen samenvatten in "Gij evenmin als ik bewijst radicaal wat gij

beweert”. Wat erop neerkomt dat de rede van beide posities niet apodictisch (onweerlegbaar, definitief) bewijst.

Aristoteles zal later zo’n redesituatie als ‘dialectisch’ bestempelen: beide redeneringen zijn wel geldig maar niet doorslaggevend geldig.

Scepsis.

E.W. Beth, De wijsbegeerte der wiskunde, Antwerpen/ Nijmegen, 1944, 87, zegt: “De tegenstrijdige opvattingen die t.a.v. bepaalde vraagstukken door verschillende beoefenaars van wijsbegeerte en positieve wetenschap zijn verdedigd, speelt de scepsis tegen elkaar uit”.

M.a.w.: dezelfde rede als vermogen komt in de persoon van verschillende redenerenden tot tegenstrijdige conclusies.

Besluit. -- Op “de rede” beroep doen zoals het rationalisme in al zijn vormen - het moderne inbegrepen - doet, is op ‘niets’ beroep doen, want de ene bewering (als tegenstrijdig met de andere) vernietigt. Immers, is er godgeklaagd ook maar één werkelijkheid waaromtrent al redenerende in de loop van onze westerse ‘rationele’ (rationalistische) geschiedenis geen tegenstrijdige meningen geuit zijn? Bekijken wij het huidige pluralisme: de islamiet redeneert; de atheïst redeneert. Alle levens- en wereldbeschouwingen redeneren.

Waarbij blijkt dat het de axiomata de beslissende rol spelen. Zoals *la Logique de Port-Royal* indertijd duidelijk maakte: meestal redeneren de mensen juist maar vanuit telkens weer andere vooropstellingen die zij als vaststaande waarheden vooropstellen en die zij met de rede als vermogen trachten waar te maken.

Indien het dus blijkt dat geen enkel thema ooit zonder tegenstrijdige rationele (redenering gebruikende) meningen aanwijsbaar is, dan is het beroep op de rede der rationelen (rationalisten) het beroep op een onbeslisbaarheid behelzende vooropstelling. Wat kan men aanvangen met een ‘aporia’, een onbeslisbaarheid, inzake de grondslagen van het bestaan?

CF23

4. Premodern/ modern/ postmodern (23/37)

4.1. Hoe modern zijn primitieven en hoe zijn zij modern? (23)

Wij halen een voorbeeld uit de etno-farmaceutiek.

Bibl. st. : *J. Raillon, Alchimiste des plantes*, Paris, 1983, 64s. (*Un exemple frappant*).

1904.-- In Namibië, toentertijd Duits Zuid-West-Afrika, wordt een opstand van ‘inlanders’ neergeslagen. Na de veldslag wordt een Khoïn (in de taal der Boeren ‘Hottentot’) naar een kliniek in Nababis (Marienthal) overgebracht.

Zijn kwetsuren waren talrijk. De kogels werden onmiddellijk verwijderd maar de wonden gingen niet dicht: het uitwendig bloedverlies ging door en de stollingsmiddelen werkten blijkbaar niet. Men besloot tot een wanhoopsgeval.

De terminale Khoïn echter had door dat men hem opgaf: hij vroeg of men de magiër van zijn stam wou toelaten hem te verzorgen. Zijn “laatste wens” werd toegestaan.

De blanken, artsen, verplegenden, waren ofwel geamuseerd of onverschillig ofwel benieuwd. De magiër bestrooit in hun aanwezigheid de wonden met een grijsachtig poeder. Hij onthult dat het de verpulverde wortel van “een plant” is uit de streek maar verzwijgt de naam. Het scepticisme rond hem was groot.

Maar reeds de dag daarop sluiten de wonden zich en na enkele dagen is de Khoïn ertoe in staat in de tuin van de kliniek rond te wandelen. Algemene verbazing! Aangezien de genezer mordicus de naam weigerde te onthullen, bediende een blanke zich van zijn politiehond die de sporen van de genezer volgt en op een plant stoot die de Khoïn ‘duivelsklauw’ (*harpagophytum procumbens*) heten.

Onmiddellijk worden stalen naar Duitsland gestuurd. Wetenschappelijke onderzoeken bevestigen niet enkel de geneeskracht inzake stolling van de plant die enkel op de rand van de Namibische woestijn groeit, maar toetsingen bewijzen dat zij als pijnstillers en als regelaarster van het cholesteol- en urinezuurgehalte ‘werkt’.

Het verband “oorzaak/ gevolg” (of althans “voorteken/ vervolg”) is zogenaamd een modern inzicht dat premodern missen. Wie zou nu na dit feit durven te beweren dat ‘primitieven’ (‘wilden’, ‘natuurmensen’) dit typisch moderne inzicht missen?

Te midden van een heleboel premoderne, soms bizarre ritën gaan blijkbaar echt moderne inzichten schuil. Zo zijn primitieven al modern waar sceptische modernën een premoderne onwetendheid aan de dag leggen.

CF24

4.2. Hoe modern zijn antieke en middeleeuwse geneesmiddelen en hoe? (24)

B.K. Holland is lid van de Medische school van Newark (N.J.). In een artikel verschenen in *Nature* en weergegeven in *Courrier International* 198 (13.08.1994, 30) zegt hij wat volgt.

1. Een onberekenbaar aantal planten (...) methodisch ontleden is zeer duur. Want de van het toeval afhāngende wetenschappelijke methoden boeken zo goed als geen resultaat. Zo b.v. beschikte het National Cancer Institute over 114.000 plantaardige extracten getrokken uit 35.000 plantensoorten en vond geen enkele werkstof die kankerbestrijdend was.

2. Er is een andere uitweg. Het volksgeloof en de genezers/ genezeressen van weleer hebben bewezen dat zij ons veel te leren hebben. Bijna alle geneesmiddelen op plantaardige basis die men heden in de VSA gebruikt, zoals reserpine, kinine, digoxine, digitoxine, d-tubocurarine, morfīne, codeīne, werden ontdekt dankzij grondig wetenschappelijk onderzoek van volksgeloof.

“Traditionele geneeskunde”.

Dit is de premoderne westerse geneeskunde gekend o.g.v. teksten uit de Grieks- Latijnse oudheid, de Middeleeuwen en de Renaissance. Welnu, vele werken van traditionele geneeskunde beschrijven talloze planten en andere werkstoffen die sinds geruime tijd niet meer methodisch bestudeerd werden.

Bij de Grieken en de Romeinen b.v. werd silfion (Lat.: silphium), een ferula, in de natuur aangetroffen (...). Soranos, Lat.: Soranus, een arts (98/138) beval silfion (langs orale weg) als abortivum aan. Recente experimenten op knaagdieren bevestigden dat extracten uit aan silfion verwante planten (silfion zelf is verdwenen) de bevruchting en de nesteling beletten.

Zo ook verging het met mentha pulegium (polei) dat in Oudheid en Middeleeuwen als abortivum gold. Recente studies bewijzen dat de werkstof erin, pulegon, bij dieren en vrouwen vruchtafdrijving veroorzaakt.

Besluit. -- Holland, specialist in preventieve geneeskunde en sociale hygiëne, stelt voor farmacologen en kenners van de traditionele geneeskunde te doen samenwerken: "Uit de oude teksten - getoetst o.g.v. moderne toetsingsmethoden - komen misschien nieuwe geneeskrachtige werkstoffen te voorstevoorschijnrenboven niet veel zullen gekost hebben".

CF25

4.3. Hoe modern zijn de maanreligies en hoe zijn zij modern? (25)

A. Lefèvre, *La religion*, Paris, 1921, 329/334, zet kort maar suggestief - ofschoon hij atheïst is - uiteen hoe veelvuldig lunaire religie over de hele aardbol zijn (hij heet ze één type van astrolatrie, hemellichamenverering). Hij noteert daarbij de sterke overtuigingen der primitieven inzake het verband tussen de maan en haar energieën en de planten.

Opm.-- Spottend noteert hij hoe de huidige volkswijsheid terzake nog steeds de invloed van de maan verwoordt in volksspreuken.

Bibl. st. : A. Crisinel, *Jardiner avec la lune ? (Les preuves se mettent à germer)*, in : *Le Temps* (Genève) 28.04.1998.

Galilei die uit vooroordeel tegen de astrologie op rabiante wijze iedere invloed van de maan op de getijden (hij wou het niet eens onderzoeken) loochende, zal zich nu in zijn graf omkeren: in het zeer wetenschappelijke tijdschrift *Nature* staat te lezen dat, net als de oceanen de bomen - volgens zeer nauwkeurige metingen - in de loop van 25 uren, met de maan, enkele honderdste van een millimeter uitzetten en inkrimpen.

Een werkgroep van de Universiteit van Trento (Italië) voerde metingen uit op de stammen van een half dozijn bomen (de gewone spar (picea), de den, de notelaar b.v.) in Toscane. Resultaat: zij noteerde de uitzettingen en inkrimpingen maar had er geen hypothese (verklaring) voor. Ernst Zürcher, Zwitsers dendroloog (boomkundige), bevestigt dit o.g.v. eigen vorsingswerk.

De geleerde was geïntrigeerd door een aantal "lunaire spreuken" die landbouwers vooropstellen. Hij heeft inderdaad reeds bewezen dat het ontkiemen der planten wel degelijk beïnvloed wordt door de maanfasen. Doch opgelet "Al begunstigt de maan in haar opgaande fase het ontkiemen van de meeste plantensoorten die hij bestudeerde, toch kan zij remmend inwerken op andere soorten" (a.c.). Met de oceanografische dienst van de Franse marine in

Brest toetste hij de cijfers der dagelijkse veranderingen in Toscane: “De correlatie is perfect”.

Opm.-- Zürcher merkte op dat zelfs de gevelde stammen nog steeds op de maan reageren voor zover het cambium (teeltweefsel met inbegrip van de vochtkanalen) nog ‘leeft’. Wat natuurlijk vragen oproept. Zürcher: “Misschien dat de heen- en weerbewegingen van water binnen de cellen met de maan mee-veranderen”.

Opm.-- Zoiets is natuurlijk koren op de molen van New Age!

CF26

4.4. De typisch moderne mens: hij kan zichzelf maken (26)

Staan wij stil bij een uittreksel uit *G. Pico della Mirandola* (1463/1494), *Oratio de dignitate hominis* (letterlijk: *Toespraak over de waardigheid van de mens*), aangehaald door *B. Vedder*, *De mens als “cusa sui” en de vraag naar zin*, in: *De Uil van Minerva* 9:1 (1992: Herfst, 3/18).

De tekst in kwestie “aan het begin van de moderne tijd kan karakteristiek genoemd worden voor het moderne westerse mensbeeld” (aldus Vedder).

De la Mirandola legt de woorden in de mond van ‘god’ (die zeker niet de Bijbelse God is)” - Ziehier de tekst.

Wij hebben u, Adam, geen bepaalde woonplaats, geen eigen aangezicht, geen speciale taak gegeven opdat gij die woonplaats, dat aangezicht, die taak die gij verkiest, zult verwerven en bezitten naar uw eigen wil en wens.

Voor alle andere wezens is de natuur vast omlijnd en binnen de door ons voorgeschreven wetten beperkt. -- Gij zult die voor uzelf bepalen: door geen grenzen belemmerd, naar eigen vrije wil waaraan ik u heb toevertrouwd.

Ik heb u midden in het heelal gezet opdat gij van daaruit gemakkelijker alles rondom u kunt zien dat in de wereld is. Wij hebben u ook niet hemels of aards, niet sterfelijk of onsterfelijk gemaakt opdat gij als een vrij en soeverein kunstenaar uzelf boetseert er modelleert in de vorm die gij verkiest.

Het staat u vrij naar het lagere - het dierenrijk - te ontaarden maar gij kunt u ook verheffen naar het hogere - het goddelijke rijk - door eigen wilsbeschikking.

Opm.-- Waardoor juist verschilt Della Mirandola's duiding van de scheppende God van die van de traditionele Bijbel? Door de zeer duidelijke accentverschuiving naar de zo goed als absolute vrijheid van de juist daardoor moderne mens. Dat blijkt uit het verzwijgen van de decaloog (de tien geboden) in de schepping van de mens zelf.

In de Bijbel maakt Jahweh inderdaad een radicaal vrij mens maar met inbegrip van meet af aan, in de definitie zelf van die vrijheid, van de gedragscode waarmee die inderdaad radicale vrijheid moet rekenen en waaraan haar lot verbonden is: "Dat mijn geest (*opm.*: godgegeven levenskracht) niet onbeperkt voor de mens verantwoordelijk zij aangezien hij vlees (*opm.*: aards en gewetenloos zijnde) is" (*Gen.* 6:3). M.a.w.: de wilde grensverleggende vrijheid heeft een inzet, nl. het al of niet over Gods levenskracht beschikken.

CF27

4.5. Vrijgeesterij (libertinisme) (27).

Bibl. st. :

- A. Adam, *Les libertins au XVIIe siècle*, Paris, 1964 ;
- J.-p. Dubost e.a., *L'Enfer de la Bibliothèque nationale* 7, Paris, 1988, staat o.m. stil bij *Oeuvres érotiques du XVIIe siècle*.
- Cl. Reichler, *L'âge libertin*, Minuit, 1987.

Reichler definieert het libertijnse tijdperk: van 1680 tot 17897 - Toch staat het vast dat er een typisch middeleeuwse vrijgeesterij bestaan heeft (waartegen de veredelde 'minne(lyriek)' o.m. reageerde (vgl. *D. de Rougemont, Amour et occident* (1938) over de minne ('amour') bij Zuid-Franse troubadours). -

Het Franse libertinisme heeft o.m. Italiaanse oorsprongen. Zo: Pietro Aretino (1492/1556).

1620.-- Adam, o.c., 7.-- "Rond 1620 groeit de vrijgeesterij ('libertinage') uit tot een lopend vuur dat een goed deel van de jonge adel in Parijs meesleept".

Terloops: Descartes is dan 24. En Galilei krijgt zijn eerste moeilijkheden.
-- Dat tekent de sfeer van ontvoogding.

a. Th. Vilau, een dichter, komt er openlijk voor uit. Gevolg: op koninklijk bevel wordt hij gevangengezet.

b. *P. Bayle (Dictionnaire historique et critique (1696/1697; een eerste typisch ‘moderne’ geschiedenis der filosofie) gaat schuil achter het masker van “honnête homme” (eerbaar mens).*

c. Het XVIII- d ‘eeuws libertinisme wordt theatraal. Dit te midden van een cultuur die zulks danig afremde.

Axiomatiek. -- Adam, o.c., 12s. -- De vrijgeesterij is in de grond een vrijdenkerij, -- verlicht-rationalistisch. Zij acht zich verheven als zodanig boven “het gewone volk” dat prijsgegeven is aan de begoochelingen van “het gemene verstand”, -- in naam van de rede.

Zo maken Th. de Viau of *G. d’Orléans* (deze laatste: *les quatrains de déiste*) rond 1624 een rationalisme uit. Een vrijgeester als la Mothe le Vayer (1588/1672), een radicaal septisch ‘christen’, werd toch de ‘précepteur’ (privé opvoeder) van Louis XIV (1661/1715), de zonnekoning.

Gassendi (1592/1655), de rivaal van Descartes, was in zijn rationalisme op zijn tijd ‘vooruit’. Bij dit alles weet dat “de rede” betekent de zich uit “de traditie” (= gevestigd christendom (kerk) en spiritualisme (geloof in God en in ziel)) losmakende rede. God is dood en zijn decaloog is dode letter aan het worden. Dat is, in de grond, de wortel (basisaxioma) van de vrijgeesters.

CF28

Epistemologie.

Wortel is het seculaire waarnemen, resp. gewaarworden en denken: deze zicht- en tastbare aarde en haar kosmische omgeving zijn de biotoop waarin de vrijgeester, resp. vrijdenker leeft.

De natuur

Vrijgeesterij is een naturalisme-, object der natuurkunde, is beheerst door “le destin”; het lot, als een soort opperste wetmatigheid. Als “eerste of oermacht” (men ziet dat de God van de Bijbel vervangen wordt) - première puissance - heeft het lot de natuur geordend en ordent het voortdurend die natuur. Ook ons leven wordt erdoor geordend, geprogrammeerd.

Het leven,

planten, dieren, mensen - heeft als vooropstelling de aanwezigheid en activiteit van “levende beginselen” die van de ene levensvorm naar de andere verhuizen. In een eeuwige beweging.

Ethiek.

De vrijgeester - vrijdenker is empirist (steunt op zintuiglijke waarneming, resp. gewaarwording), conceptualist (construeert binnen zijn modern bewustzijn ‘concepten’ (begrippen)), experimenteert volgens zijn concepten en waarnemingen of gewaarwordingen.

Adam.-- Het ene type van libertijn gedraagt zich wellustig-wreed, het andere koud -berekennend.

Terloops: het moderne cynisme begint zich hier te tonen. -- Reichler. -- Axioma op gebied van gedrag: de vrijgeester-vrijdenker weet zich dermate vrij, resp. vrijgevochten uit iedere norm of instelling dat hij zich uitleeft op één van de twee manier zo-even vermeld (of afwisselend).

Centraal staat daarbij de vrouw maar dan deze geduid als erotisch lichaam.

H. Herr, Du scepticisme de Gassendi 14/15: men was meer libertijn door het type van leven dat men leidde dan door het type van denken. Om te beginnen opgaan in genietingen. Daarna: vlottende axiomata huldigen.

Adam: “Het ergerlijke libertijnse leven van de enen, het erudiete libertijnse leven van de anderen (*opm.*: ‘esprit fort’) en het ongrijpbare, in alle stilte zich voltrekkende libertijnse leven de hele eeuw door verwezenlijkten een echte revolutie inzake ethische waarden.

Opm.-- Wat wij heden, vooral sedert WO II (1939/1945), ‘sex’ heten, is de uit de VSA in Europa en de rest van de planeet overgewaaide vorm van vrijgeesterij en vrijdenkerij.

CF29

4.6. Cartesianisme als modern denken en leven (29)

Bibl. st.: U.P. Jauch, *Die Stärken einer Ethik der Schwäche (Descartes’ Gedanke der “morale par provision”)*, in: *Neue Zürcher Zeitung* 21.09.1996.

In het spoor van Montaigne (1533/1592) heeft R. Descartes (1596/1650) de ‘fundamenten’ van het typisch moderne denken en leven gelegd.

1637.-- *Discours de la méthode*.

1647. -- In een Brief aan l’abbé Picot, die *Descartes Principia philosophiae* in het Frans vertaalde, heeft Descartes het over de beroemde metafoor: zijn denkideaal lijkt op een boom waarvan de wortels de metafysiek zijn, de stam de natuurkunde, de takken alle andere wetenschappen (op de eerste plaats de mechanica, de geneeskunde en ook de moraal). De moraalfilosofie huldigt Descartes als hoogste en laatste trap van de wijsheid. Want zij stelt de totale kennis van alle andere wetenschappen voorop. M.a.w.: hij stuurt aan op een streng wetenschappelijke en dus rationele gedragswetenschap.

Opm.- Gezien de basale rol van de toenmalige natuurkunde kan Descartes’ systeem als fysicalisme bestempeld worden. - Wat tot op heden - tot in de gevestigde medische wetenschappen b.v. - naleeft.

Het typisch moderne rationalisme.

De boom is het werk van de rede. Maar dan een revolutionaire rede. Want indien men voortbouwt op wat anderen - bedoeld is de grote traditie - deden en dachten, is het moeilijk om iets ‘goed’ (versta: rationalistisch) te doen. Zo is opvoeding die zo te werk gaat - in traditie gevestigd -, voortbouwen op wat anderen deden en dachten èn meteen bron van irrationaliteit: de eigen, individuele onderzoeksinspanning - zo wetenschappelijk mogelijk - is de echte bron van rationeel, -- versta: rationalistisch - verlicht, leven en denken.

De ‘oude’ stad vervangen door de ‘nieuwe’ stad.

Oude steden zijn “meestal slecht gebouwd” kriskras door elkander de gebouwen ordenend. Descartes stelt voor de ingenieur (begrip zoals het toen gold) de stad nieuw te laten bouwen “in alle vrijheid” (niet door traditie gehinderd) volgens de wil van “een aantal verstandige mensen”, -- ‘verstandig’, d.i. rationalistisch-verlicht.

Het historisch gegroeide maakt plaats voor het rationeel-wetenschappelijk geconstrueerde.

Opm.-- Zijn *Discours de la méthode* weerspiegelt wat wij zo-even als typisch cartesians denken- en levensontwerp schetsten.

Naar een rationalistische moraal.

Descartes: “Gaaf hij ook op zedelijk terrein “de traditionele opvoeding radicaal verwerpen?”. Want dit is de grondtendens van zijn denken en leven.

In afwachting van het verwerkelijkte ideaal.

Zoals Jauch zeer gevat zegt: “De boom der kennis is - ten tijde van Descartes - nog niet volgroeid tot en met de vruchten. Toch kunnen wij het handelen niet opschorten totdat de dag daar is waarop de verwachte voleinding der alomvattende wetenschap (*opm.*: de boom: van de metafysiek tot de moraal) een feit is”.

De radicaal-sceptische betwijfeling van de traditie is gesitueerd: zelfs Descartes leeft te midden van een buitenwereld met zijn gegevens en gevraagd die geen uitstel van antwoord dulden.

Descartes’ metafoor.

Het volstaat niet het oude huis met de grond gelijk te maken, terwijl het nieuwe huis (*opm.*: de totaal uitgewerkte wetenschappelijke boom) er nog niet is! Aldus Descartes zelf. Een tussentijds onderkomen is dringend noodzakelijk. Op moreel terrein heet dit tussentijds onderkomen “la morale par provision” de tussentijdse - nog niet radicaal rationalistisch-verlichte - gedragscode. Wij leven ondertussen van een ‘provisie’, een ‘voorraad’ inzake gedragsregels.

Descartes’ bescheidenheid.

Zo heet althans Jauch het. -- Zeer nadrukkelijk heeft Descartes het niet over een bindende theorie inzake gewetensvol gedrag in de vorm b.v. van vaste vooropstellingen of zelfs geboden. “Met een taalspel dat vaag blijft (...)” gaat het hem “enkel om drie of vier maximes, gedragsregels”.

Terloops worden zij aangeduid. Zo b.v. de overgeleverde religie en wetten in zijn leven inpassen. Uitersten vermijden. Zich in ieder geval op de daden - niet op de woorden - van de bijzonderste medemensen verlaten.

Probabilisme.

Wat waarschijnlijker lijkt dan de rest inzake gedrag behoort men te verkiezen “alsof het heel en al zeker was”. Daar de omgeving moeilijk te veranderen is, is het verkieslijker de eigen wensen te veranderen.

Toch eindigt hij ermee zich enkel te steunen op de evidentie, na onderzoek, en niet op wat persoonlijk niet klaarblijkelijk overkomt (wat dan het hernemen van zijn uitgangspunt is).

Besluit. -- Met die tussentijdse moraal lijkt Descartes heden nog actueel: de rationalistische mensheid discuteert nog steeds over de fundamenteën van een ‘rationele’ moraal. Het nieuwe huis is er nog niet.

CF31

4.7. Het consequent rationalisme van le marquis de Sade (31)

Het gaat over D.A.Fr. de Sade (1740/1814), -- de man van het sadisme.

Iemand schreef ooit dat, vergeleken met hem, het nihilisme (afbouw van hogere waarden) van Fr. Nietzsche (1844/1900) overkomt als de praat van een oude juffrouw. Inderdaad de Sade trekt uit de axiomata van het verlichte denken uiterste libertijnse consequenties.

Zijn bibliotheek. -- A. Carter, *La femme sadienne*, Veyrier, 1979, 65s, legt de nadruk op zijn rationalisme. De feministe wijst op :

a. Romans als *Cervantes, Don Quichotte de la Manche* (1605-1), en *Mad. de Lafayette, La princesse de Clèves* (1678);

b. Rationalistische werken als *Voltaire, Oeuvres complètes* (85 delen) en *J.-J. Rousseau, Oeuvres complètes*.

Carter beweert: de Sade onderwerpt de wereld der ‘rationaliteit’ aan een libertijnse kritiek, ingekleed in pornografie. Inderdaad: *Les 120 jours de Sodome* (1787), *Justine ou les malheurs de la vertu* (1791), *La philosophie dans le boudoir* (1795) zijn porno die *le Petit Larousse* (1972) kenmerkt als “romans waarin de helden bezeten zijn van de neiging om onschuldige zielen te folteren (sadisme), maar belangrijk doordat zij “le révolte d’ un homme libre contre Dieu et la société” uiteendoen”. M.a.w.: het zijn filosofische romans.

Cynische zelfkennis.

Simone de Beauvoir (1908/1986; de bekende existentialiste, in haar *Faut-il brûler de Sade?* haalt de Sade zelf aan: “Autoritair, opvliegend, zonder maat of doel. Wat betreft zedelijk gedrag: prijsgegeven aan een verwarde fantasie die haars gelijke niet heeft. Atheïst tot in het fanatieke. Kortom: zo ben ik! Doodt mij ofwel neemt mij zoals ik ben, want ik zal mijzelf toch nooit veranderen”.

Enkele feiten. -- Zijn familie gelukt erin hem te doen trouwen op 23-jarige leeftijd. Dra doen geruchten de ronde: de notulen van de processen van Arcueil (1768) vermelden dat hij “een leurster, Rose Keller, aan erotiserende geselingen onderwierp”. Met zijn kamerdienaar onderwerpt de Sade “een groep prostituees aan een aantal perversiteiten”. Wat leidt tot de processen van Marseille (1772).

In zijn slot La Coste (Provence, sticht hij een polygame seksgroep met homoseksuele verhoudingen”. Uitspattingen met minderjarigen inbegrepen.

Opm.-- H. Leyser: “*Rationaliteit in een perverse graad*”. (in: *Antaios II* (1961): 6 (März), 515 ff.)

CF32

Opm.-- Het gedrag Van de Sade toont zijn nominalisme dat alle hogere, heilige, onschendbare werkelijkheden (‘ideeën’) als louter ‘namen’ holle woordklanken, afbouwt. Empirisch doet hij b.v. seksueel-folterende indrukken op (gewaarwording). Conceptueel construeert hij concepten (denkbeelden) waarmee hij zijn gedrag ‘verrechtvaardigt’, ‘fundeert’. In zo’n mentaliteit (axiomatiek) experimenteert hij met eigen en andermans lijf. Zoals de vrijdenkende libertijnen. -- Zoals velen onder onze medewensen heden. O.g.v. vrije moderniteit.

Ontologie.

R. Dasne, *Les matérialistes Français de 1750 à 1800*, Paris, 1965, 88s., haalt de Sade aan waar hij la Durand, een materialist tot haar vriendinnen laat zeggen: “Mijn vriendinnen, hoe meer de natuur bestudeerd wordt des te meer steelt men haar geheimen, -- des te meer kent men haar energie”.

Ziedaar het basisaxioma: de natuur, enkel de natuur, -- met haar energie, enkel met haar energie.

B. d’Astorg, *Introduction au monde de la terreur*, Paris, 1945, 30: “De term energie heeft de Sade doorlopend gebruikt in de aller modernste zin van “*élan vital*” (levensaandrift), d.i. het dynamisme dat de mensheid in de richting van brutale zelfontplooiing en zelfovertreffing stuwt”.

Atheïsme.

La Durand.-- “(Hoe meer men de natuur kent,) des te meer geraakt men overtuigd van de nutteloosheid van een god. De oprichting van dat idool is

onder alle hersenschimmen de hatelijkste, de belachelijkste, de verachtelijkste. Deze walgelijke fabel, ontstaan in alle mensen die onder het gevoel van vrees gebukt gaan, is het uiterste dat de menselijke waanzin kan presteren. Ik herhaal: de natuur een schepper toekennen is ze miskennen. Aannemen dat “cette première puissance” (deze oermacht) door een andere macht geleid wordt, komt erop neer dat men zich blindstaart op al wat deze oermacht - de natuur - kan uitweken”.

Zo spreekt de sadiaanse vrouw: zij is aan wellusten van mannen radicaal onderworpen maar juist doordat zij dat met heel haar energie wil, is zij “bekoorlijk geslacht, vrij, genot doorlevend net als de mannen”, zoals de Sade zelf stelt. Zij doet haar boeien stukspringen zoals de natuur het wil.

Wat Angela Carter, o.c., 68, doet zeggen: “De Sade blijft een monster van beschaafdheid: tegelijk monsterachtig en indrukwekkend doordat hij “wellicht de pornografie in dienst van de vrouw stelde”.

CF33

Energetische ethiek.

Een paar modellen, nl. om het permissieve karakter ervan aan te tonen. -
- *De Sade, Justine of de tegenspoed der deugdzaamheid*, Amsterdam, 1978-11, 318vv. Wij halen uittreksels aan. “Tegelijkertijd trok die libertijn mijn rokken omhoog” (o.c., 318). “Rochelend als een stervende stootte deze onverbeterlijke libertijn daarbij nog verschrikkelijke godslasteringen uit” (o.c., 321).

Opm.- Men ziet dat de Sade propaganda maakt voor het atheïsme.

Diefstal.

Diefstal is teken van energie: “De mens die zo nalatig is dat hij zich laat bestelen, zou men moeten bestraffen”. Terloops: liefdadig zijn is te veroordelen want “het went de arme aan een reeks hulpverleningen die zijn energie (absolute weerbaarheid) schaden”

Misdaad.

In *Les 120 jours de Sodome* zegt de Sade: “Al is het waar dat misdaad niet de ‘hoge’ adel die men in de deugd aantreft, bezit, toch is zij niet steeds het verhevenste? Vertoont de misdaad niet ononderbroken het kenmerk van ‘grandeur’ (verhevenheid) (...)? Haalt zij niet daardoor - en zij zal het altijd

halen - op de eentonige en verwijfde ('effémínée') bekoorlijkheid van de deugd?".

Moord.

R. Dasne, o.c., 237. -- "Nooit zal een zinnige natie op de gedachte komen moord als misdaad te veroordelen. Opdat moord misdaad zou zijn, zou men daarin vernietiging van een mogelijkheid moeten vooropstellen. Welnu, zo-even zagen wij dat deze stelling onaanvaardbaar is.". Ik herhaal: moord is slechts een vormverandering waarbij noch de wetmatigheid - eigen aan de biologische rijken (planten, dieren, mensen) noch de wetmatigheid van de natuur ook maar iets verliezen.

Integendeel: beide wetmatigheden winnen erbij. Waarom dus een mens straffen enkel en alleen omdat hij een portie materie aan de elementen der natuur teruggegeven heeft? Met name: door iemand te vermoorden vervroegt de misdadiger het verrottingsproces van diens lijf. Materialistisch gezien is zelfs een mens - net als alle natuurlichamen - een portie materie. Materie, meer niet.

Meer nog: het is zo dat die portie materie natuurnoodzakelijk tot de elementen der natuur terugkeert. Deze gebruiken, zodra zij tot hen teruggekeerd is, deze portie materie om er nieuwe vormen uit samen te stellen. Is een vlieg nu meer waard dan een pasja of een kapucijnermonnik?"

CF34

4.8. Scholieren en libertinisme (34)

Bibl. st.: *Claartje Hülsenbeck/ Jan Louman/ Anton Oskamp, Het rode boekje voor scholieren*, Utrecht, 1970-1, 1971-8.

'Eigentijdse' leraren die zich "kritische leraren" heten, "in samenwerking met hun leerlingen' stellen een soort anarchisme voorop. "In naam van meer rechtvaardigheid in de maatschappij." - het basisaxioma - stellen zij vast dat:

1. de ouders de kinderen manipuleren,
2. de leerkrachten de leerlingen,
3. de 'bazen de werknemenden,
4. de verzorg(st)ers de bejaarden

M.a.w. de gevestigde maatschappij is één netwerk van 'onrechtvaardigheid'.

Seksuele moraal.

Vanuit dit axioma deduceert men ‘kritisch’ dat b.v. iedere “kritische school” een klas voor seksspelletjes behoort te hebben.

De ‘rechtvaardiging’.

“Als er in de krant staat dat iemand “een zedenmisdrijf” gepleegd heeft, dan klinkt dat erger dan het is. Het gaat om iemand die “alleen maar” op een bepaalde, ongebruikelijke manier kan klaarkomen”.

Opm.- Men ziet het nominalistisch reductionisme: seksuele daden worden herleid tot empirische belevingen die, aan de hand van conceptuele constructies (“Alleen maar op een bepaalde manier klaarkomen” b.v.) toegelicht, zodoende voor experimenteren vatbaar worden. Zonder de traditionele, gevestigde taboes.

Zo verder.

1. Lees je dat iemand onzedelijk heeft gehandeld, dan heeft hij meestal zijn broek opengedaan en zijn penis laten zien: hij heet dan ‘exhibitionist’.

2. Lees je dat een man of een vrouw ontucht met minderjarigen bedreeft, dan heeft deze gemasturbeerd waar kinderen bij waren.

3. Lees je over een voyeur (gluurder), dan gaat het over een man of een vrouw die graag kijkt hoe anderen het doen: deze bespiedt vrijende paren die denken dat zij alleen zijn. -- Eén enkele keer gebeurt het dat deze mensen in paniek worden gebracht. Dit komt door de manier waarop anderen op hun gedrag reageren. Zij weten dan niet meer wat zij doen en soms komt het tot geweld”. (O.c., 100).

Opm.-- Nu wij sedert augustus 1996 in het klimaat dat door de Dutroux-affaire mede bepaald werd, leven, komt een wangedrag als dat van een Dutroux over als “kritisch aangekweekt”.

In bovenstaande teksten wordt zomaar verward tussen objectieve moraal en “genadige verklaringen” van afwijkende gedragingen. Zo kan men alles begrijpen’, d.i. goedpraten.

CF35

4.9. Van modern naar postmodern: Georg Simmel (37)

Bibl. st. : J.-L. Vieillard-Baron, trad., G. Simmel, *Philosophie de la modernité (La femme, la ville, l’individualisme)*, Paris, 1989.

Het werk is de vertaling van een aantal losse artikels.

G. Simmel (1858/1918) was een Duits socioloog-denker. In Berlijn, waar hij filosofie gaf vanaf 1900, waren o.m. G. Lukacz, E. Bloeh, K. Mannheim zijn studenten. Hij schreef o.m. *Der Konflikt der modernen Kultur* (1918).

In Hegel's spoor was Simmel rasecht rationalist in de zin van streng methodisch denkend. Maar o.m. stond hij stil bij thema's die het traditionele rationalisme niet voor rationalistisch-verlichte analyse vatbaar achtte: de moderne stad (het cultuurlandschap van de moderne mens), de vrouw ("Zal de moderniteit het wezen van de vrouw al of niet aantasten?") vooral het avontuur (typisch voor het moderne individualisme). In die zin is Simmel al postmodern. -- Wij leggen uit.

O.c. 305/ 325 (*l'aventure*)

"Het leven in zijn totaliteit kan doorleefd worden als een avontuur".

a.-- Een inhoud in opgewondenheid beleefd.

De moderne mens overleeft b.v. iets doodsgevaarlijks, veroverd een vrouw met als resultaat een kortstondig geluk, speelt met onbekende elementen en verliest of wint. Zo'n inhouden worden pas avontuurlijk wanneer het 'vitale' bewustzijn, de diepere ziel, ze doorleeft in een opwinding die als hoofdzaak doorleefd wordt.

b.-- De geschiedenis als avontuur.

In wat wij, moderneren, doorleven, treffen wij zovele dingen aan die eenvoudigweg "daar zijn": d.i. als toevallige, aan onze rede ontsnappende omstandigheden.

Dit blijkt rationeel wanneer wij de totaliteit van ieder gebeuren als voor ons, moderneren, zinvol en meteen rationeel en begrijpelijk duiden. Dit blijkt ook rationeel wanneer wij de totaliteit van ieder gebeuren ervaren als almaar door meer en iets anders dan wat eraan voorafgaat.

Opm.-- Het voorteken rationeel analyseren is onvoldoende om het vervolg eruit te deduceren, rationeel.

Gevolg. -- Simmel's historiologie, d.i. geschiedfilosofie, bevat een dosis onvoorspelbaarheden. Maar onvoorspelbaarheden zijn steevast (rationeel geanalyseerd) irrationeel. Door dat te zien wordt Simmel, de door en door rationalist, postmodern, want met het rationalisme als axioma komt hij ertoe

het irrationele dat “meer en anders is” dan wat de rede voorspellen kan, waar te nemen. De rede bevat avontuur.

CF36

Postmodernisme(n).

‘Premodern’ is al wat “voor de moderniteit” aanwezig is. ‘Postmodern’ is al wat “na de moderniteit” aanwezig is.

Staan wij stil bij één type van postmodern denken, nl. het ‘differentialisme’ (vooral in het spoor van J. Derrida (1930/...), de deconstructionist).

Bibl. st.: G. Lernout, *Wetenschap in oorlog*, in: *Natuur en techniek* 66 (1998): 7(juli), 89/93.

Opm.-- Sinds P.C. Snow, *The Two Cultures*, blijft de onenigheid tussen alfa- of menswetenschappen en bèta- of natuurwetenschappen voortduren. Typen wij - in dit kader - het differentialisme kort vooral via zijn kritiek op de natuurwetenschappen.

Immers, gezien het belang ervan in de jaren 70 en 80 (het differentiedenken was in de humane wetenschappen de belangrijkste stroming), moeten wij erop even ingaan. o.m. in de VSA is de derridistische invloed groot.

1. -- *Tegenmodel.*

Het westerse (identiteits)denken’ onderdrukt, resp. verdringt verschillen, resp. geschillen tussen enkelingen en groepen. Gevolg: lagere klassen worden door de hogere verdrukt, vrouwen door mannen, niet-westerse culturen door westerse, doordat zij binnen juist één denkpatroon geprangd worden, het westerse, dat juist daardoor de eigen (economische en sociale) belangen veiligstelt.

2.-- *Model.*

Dat westerse cultuurpatroon is in feite een constructie”. Om dat “waar te maken” vallen de differentiedenkers op de eerste plaats de moderne natuurkunde aan, die het meesterstuk van het westen is. -- In de plaats van het bouwkundig model der natuurkunde (een voetstuk waarop de wetenschap voortbouwt) stelt het postmodernisme van dat type het netwerkmodel.

a. De ‘echte’, versta: werkelijke, wereld is er niet.

b. Gevolg: een objectieve ‘waarheid’, toetsbaar aan een buiten het duidende subject ‘aanwezige’ (‘présence’(Derrida)) werkelijkheid, bestaat niet.

Bestaat enkel een verscheidenheid van subjectieve meningen als ‘waarheden’ (retorisch) voorgedragen.

Ziedaar de (overigens nominalistische) ontologie van dat postmodernisme. De mensheid “zweeft in een netwerk van woorden” los van iedere op zich bestaande ‘werkelijkheid’.

Toegepast op de (natuur)wetenschappen.

Meesterwerk van het verlichte rationalisme doet vooral de natuurkunde alsof er een objectieve werkelijkheid bestond, onafhankelijk van de wetenschapper als subject.

CF37

M.a.w.: zelfs de zo ‘objectief’ ingestelde natuurkunde is één grote menselijke constructie die van het subject, de wetenschappers, niet van een buiten hen bestaande werkelijkheid, getuigt. Vooral de theoretische fysica is mikpunt van vele differentialisten (zoals van vele ‘creationisten’ (die de Bijbel te letterlijk duiden) of New Age (dat van een radicaal ander standpunt uitgaat)).

M.a.w.: er is geen verschil of kloof tussen de ‘waarheid’ van de astrologie en die van de astronomie, tussen de oorsprongsmythen der Navajo’s en de heelalverklaring der huidige natuurkunde. Want in alle gevallen construeert men met letters (geschreven) en woorden (gesproken) - d.i. met louter ‘taal’ - wereld- en levensbeelden.

Ziedaar de stelling der derridianen, -- gestaafd door wat zij heten ‘wetenschapssociologie’: instrument van het ‘plurale’ denken, er is geen ene, (voor allen identische) absoluut geldende wetenschap van westers model; er is wel een veelheid van ‘waarheden’, waaronder dat westerse type. Wat ‘kennisrelativisme’ heet.

Rationaliteit.

Het gaat natuurlijk over de typisch moderne rede. - *Carl Sagan, The Demon - Haunted World (Science as a Candle in the Dark)*, Baltimore, Johns Hopkins University, 1997, reageert tegen de afbouw of ‘deconstructie’ der vakwetenschappen als volgt. Met een soort dilemma.

a. Indien jij tegen rationaliteit wilt argumenteren, moet jij goed bedenken of jij zoiets rationeel of niet wilt doorvoeren.

b.1. Indien gij, rationaliteit rationeel aanpakt, stelt gij de rationaliteit die gij afbouwen wilt, als axioma voorop.

Opm.-- “Indien gij dat beweert, dan volgt daaruit logisch althans wat u weerlegt”.

b.2. Indien gij rationaliteit niet-rationeel aanpakt, dan verdient gij - als buiten iedere rationaliteit - geen enkel rationeel tegenargument.

Opm.-- Dit laatste is juist indien men afziet van:

- a.** het feit dat er fenomenen zijn die de natuurkunde niet verklaart en
- b.** het feit dat ook de methode der natuurkunde haar (axiomatisch overigens vastgelegde) grenzen heeft.

Verwezen zij o.m. naar *A. Sokal/ J. Bricmont, Impostures intellectuelles*, Paris, Od. Jacob, 1997, dat op de radicale onkunde inzake natuurkunde wijst van postmodernistische topfiguren (Lacan, Kristeva, Irigata, Latour, Baudrillard, Deleuze, Guattari, Virilio).

Denken wij aan Lacan die de penis ‘natuurkundig’ definieert als V-1. (wortel -1). Wat de fysici een schaterlach bezorgde!

CF38

5. Moderne meningen inzake ethiek (38/50)

5.1. Burgerlijk-liberale moraal (38)

Bibl. st.: K. Klop, *De blinde vlek van het liberalisme*, in: *Streven* 63 (1996): 9 (oct.), 844/ 847. -- Steller definieert eerst wat het traditionele liberalisme is.

1.1. De overheid laat “het goede leven” over aan de vrije, gelijke en economisch zelfstandige enkelingen.

1.2. Deze enkelingen mogen bij de beleving van punt 1.1. elkaar niet schaden.

2. De betrekkingen tussen deze enkelingen verlopen optimaal in een marktsysteem

1.-- De smalle moraal.

Op zichzelf vormen deze beginselen ook “een moraal”. Maar het is welbewust een smalle moraal, d.i. het in de ogen van liberalen minimaal

noodzakelijke publieke gedragstype om ervoor te zorgen dat mensen die levensbeschouwelijk (sterk of niet) van elkander kunnen verschillen, toch in vrede kunnen samenleven.

Terloops: dit is het liberale pluralisme. De overheid schept slechts ruimte voor het vrije, onafhankelijke, economisch zelfstandige individu, dat zich al concurrerend een weg door het leven baant en zelf bepaalt welke normen en waarden het belangrijk vindt en o.m. tot welke groepen het toetreedt en welke het verlaat.

‘Waarden’ waarover de enkeling vrij beslist, zijn dan andere dan de basiswaarden die het liberalisme definiëren (1.1., 1.2. en 2).

M.a.w. ‘waarden’ in dat perspectief hebben geen objectieve en dus algemeen geldende werkelijkheid. Zij zijn niet metafysisch. Wanneer men daarmee voor de dag komt, dan stoot men op de sceptische ironie die zo iets gemakkelijk als ‘gemoraliseer’ afdoet. Waarden mogen wel aangeduid worden maar niet als algemeen geldend voorgedragen worden.

2. De recente bredere moraal.

Doorgedacht leidt de smalle moraal tot anarchie (‘misarchie’, verachting voor waarden). Of tot fundamentalistische houdingen. “Naar keuze”.

Het burgerlijke liberalisme ziet dit gevaar in en sinds kort - aldus Klop - stelt men zonder ironie waarden voor als eerbied voor regels, het opnemen van eigen verantwoordelijkheid, zelfredzaamheid maar ook voor de medemens zorgen, inzet voor de publieke zaak, fatsoen, verdraagzaamheid.

Maar - volgens Klop - gaat dit niet verder dan voorwaarden die de werking van de vrijemarkteconomie waarborgen. Ook economie kan dus niet zonder (eerbied voor) waarden. Die men niet met ironie, bejegt.

CF39

5.2. Waardeleer als axiomatic (39)

‘Axia’, Lat.: valor, waarde. Axiologie is waardetheorie.

Bibl. st.: P. Schotsmans, *De waardeleer als uitweg uit onze beschavingscrisis*, in: *onze Alma Mater* 1986: 2, 107/120.

De crisis der metafysica.

Op het einde der middeleeuwen geraakt men het niet meer eens over de ontologie voor zover deze sinds de oude Grieken en mede onder kerkelijke invloeden;

- a. een objectief wezen (essentie) der dingen en
- b. godheid, even objectief bestaande, ter sprake bracht.

Gevolg: al wat waardevol op zich (objectief) is, werd object van de kritische rede die voortaan zelf besliste over wat waarde is.

De cultuurcrisis.

Schotsmans. -- De diepgaande cultuurcrisis waarin wij allen leven, leidt ertoe dat de jongeren heden geen houvast meer hebben aan waarden die op zich bestaan en onschendbaar zijn. Jongeren worden meteen “stuurloos als zij zijn in een pluralistische multicultuur; wezens die tot geen eigen waardebepaling meer geraken”.

Values Clarification Movement.-- Dit is de titel van een boek met als ondertitel *Values and Teaching (Working with Values in the Classroom)*, van de hand van L. Raths/ S. Simon (Columbus, 1966-1, 1978-2). Deze opvoedkunde voert in het opvoed-stelsel zelf waarden in: de waarde van de menselijke persoon, de persoonlijkheid en de op waarden gesteunde uitbouw ervan.

Een opvatting die overal veld wint. Want zonder een axiomatic, een systeem van vooropgestelde onschendbare gegevens, is de moderne rede aan zichzelf en aan de grillen van het subject overgeleverd.

1. In de praktische psychologie (waarover Schotsmans in hoofdzaak het heeft) heerst nu eens autoritarisme: Amerikaanse psychiaters beheersen b.v. hun patiënten op al te gezagsvolle wijze. De onderdanigheid die geëist wordt doodt het unieke in de persoon en diens “human ‘potentialities” (menselijke mogelijkheden).

2. In de praktische psychologie heerst dan weer anarchisme: iedere binding aan objectieve gegevens en gezag wordt als ‘autoritarisme’ afgedaan.

Zodat deze tweede strekkingen noodgedwongen weliswaar louter psychologische maar toch beginnende waardeleer invoerde: waarheid, -- veelzijdigheid en totaliteit (holisme), -- rechtvaardigheid, goedheid, eenvoud, - - schoonheid worden voorgesteld als idealen die een onbeteugelde vrijheid binden zonder autoritarisme.

5.3. Moraal socio-biologisch gezien (40)

Bibl. st. : L. Ferry, *Les racines de la morale*, in : *Le Point* 21.02.1998, 92s

..

Terloops: Ferry is atheïstisch 'christen'. In bewust artikel gaat hij wat uitvoeriger in op *Jean-Pierre Changeux/ Paul Ricoeur, Ce qui nous fait penser (La nature et la règle)*, Paris, Ode Jacob. Aan het woord twee denkers.

1. J.P. Changeux (1936) is prof aan het Collège de France. Internationaal befaamd neurobioloog: in zijn *L'homme neuronal* (1983) geeft hij een overzicht van de hedendaagse biologie op de achtergrond van zijn materialisme dat een algemeen-menselijke moraal tracht te verantwoorden.

2. P. Ricoeur (1913/2005)) is protestants denker met wereldfaam. Jarenlang prof aan de universiteiten van Nanterre (Parijs) en Chicago. Is fenomenoloog in Duitse stijl.

Thematiek.

Gegeven: de mensheid leeft volgens ethische waarden. Gevraagd: hebben deze ethische waarden als vooropstellingen louter onze materiële infrastructuur (vooral onze neuronen) zoals de biologie begint bloot te trekken, of hebben zij als vooropstellingen "de hemel der ideeën" (wat Ferry interpreteert als "abstracte beginselen", eigen aan religies en filosofieën).

Opm.- Wanneer men als Ferry de grondslagen der moraal louter als "abstracte principes" duidt, dan miskent men één der hoofdstrekkingen van onze westerse traditie, het platonisme, voor wie ideeën nog wat anders zijn dan menselijke abstracte denkbeelden.

Ferry is uitvoerig over Changeux maar al te kort inzake Ricoeur. Tot daartoe. Wij horen hem Changeux preciseren.

1.- De opgang der biologische wetenschappen.

Sedert +/-1965 beleven de genetica en de hersenwetenschap een weergaloze opgang. De zichtbare tekens: klonen, medisch begeleide zwangerschap, genetisch onderbouwde medische behandelingen, voorspellende geneeskunde.

2.- De sociologie als ethiek.

De biologie begint te ontdekken hoe - weliswaar niet zonder het leefmidden (waarop Ferry niet ingaat) - onze genen sommige van onze hetzij normale hetzij pathologische gedragingen bepalen.

Boekt de sociobiologie in de VSA groot succes, in Frankrijk b.v. stellen een aantal intellectuelen er een groot vraagteken achter.

Opm.-- Ferry is zo eerlijk deze onenigheid even te vermelden.

CF41

5.4. Ethiek (41).

Sommige sóciobiologen koesteren de pretentie de voorkeur van de mens voor sommige morele vooropstellingen - sympathie, solidariteit, samenwerken, altruïsme - die én het overleven én de evolutie van de mensheid begunstigen, te verklaren in termen van natuurlijke selectie.

Changeux terzake.

a. -- Het paradijs.

Centraal staat de menselijke natuur, vooral de hersenen, waarin door Changeux een aantal morele voorbeschikkingen - aanwezig in alle individuen - aanwezig geacht worden. Dat heet Ferry: moreel universalisme.

Zo b.v. inzake het vermogen om in de medemens denkbeelden te ontdekken zo dat men hem begrijpen kan en er sympathie voor opbrengen. Zo ook remstoffen die gewelddadigheid (de zelfvernietiging van de mensheid) beletten of de begeerte lijden te verzachten.

b.-- De zondeval.

De verschillen, ja, de geschillen - door Ferry moreel relativisme geheten - zijn als een zondeval sociobiologisch gezien. Twee oorzaken:

a. de religies want zij miskennen de autonomie van de mens doordat zij waarden invoeren die een hogere oorsprong hebben dan de mens ("de hemel der (goddelijke) ideeën");

b. de communitarismen die de mensen nodeloos o.g.v. groepsverbanden (identiteiten) uiteen doen splijten en spanningen scheppen.

Opm.- Hier geven de (socio)- biologen toe dat de inwerking der religies en der communitarismen zoal zij dat tenminste moeten opvatten (zij zijn leefmidden-elementen), toch wel diep in de biologie der mensen moet indringen dat de genen eronder lijden en zo de gedragingen mee bepalen.

c.-- De verlossing.

“Après la chute la rédemption” (sic, a.c., 93). De wetenschap met haar universalisme. Hier pleit Changeux niet meer socio-biologisch maar neemt hij duidelijk niet-biologische stellingen over van *J. Rawls (A Theory of Justice (1971-1))*, een liberaal, denker, en *J. Habermas (van de tweede Frankfurter Smule; Theorie des kommunikativen Handelns I en II (1981))*. Wat neerkomt op een ethiek die discussiërend meningen vormt.

Waarbij men met Ricoeur niet goed ziet hoe juist de genen aan het werk zijn. Ricoeur nl. geeft de positieve feiten der biologie grif toe maar verwijt Changeux c.s. extrapolatie van de loutere biologie naar de metafysiek. ‘Extrapolatie’ betekent hier een logische sprong waarvan hij nog op de strikte bewijzen wacht.

CF42

5.5. Wat is de medemens: ik - nog eens of niet-ik? (42)

A. Schopenhauer (1788/1860) staat bekend, behalve om zijn pessimisme om zijn moraal als op medeleven (‘Mitleid’) gesteund. In zijn *Aphorismen zur Lebensweisheit* verwijst hij naar de wijzen van inzicht en licht hij als volgt toe.

1. Het goede karakter.

Het goede karakter leeft in een met zijn wezen eensluidende wereld: anderen zijn voor hem geen “niet-ik” maar “ik-nog eens”. Gevolg: zijn houding tegenover iedereen is er een van vriendschappelijkheid. Het voelt zich met alle wezens innerlijk verwant, leeft mee met hun wel en wee en vertrouwt op hetzelfde meeleven bij alle wezens. Hieraan ontspringt zijn diepe innerlijke vrede en zijn getrooste, gerustgestelde, tevredene stemming waardoor iedereen in zijn nabijheid zich wel voelt.

Het goede karakter zal met even veel vertrouwen de bijstand van anderen inroepen als het zich van de bereidwilligheid bewust is om de zijnen die bijstand te verlenen. -- De grootmoedige die de vijand vergiffenis schenkt, de boosaardige met goedheid bejegt, is verheven (‘erhaben’) (...) aangezien hij zijn eigen wezen ook daar nog erkende waar het zich op besliste wijze verloochende.

2. Het slechte karakter.

Het slechte karakter treft overal een sterke scheidingsmuur tussen zichzelf en alles buiten zich aan: de wereld is voor hem een absoluut niet-ik. Zijn houding ertegenover is van meet af aan een vijandige houding. Daardoor wordt de grondtoon van zijn stemming hatelijkheid, argwaan, nijd, leedvermaak.

Het boze karakter vertrouwt in de nood niet op bijstand vanwege anderen. Doet het er toch beroep op, dan zonder vertrouwen. Ondervindt het bijstand, dan zonder echte dankbaarheid. Bijstand vanwege anderen is voor hem nauwelijks iets anders dan het effect van dwaasheid van anderen.

Want het eigen wezen in het vreemde wezen terugvinden: daartoe is het zelfs dan nog niet in staat nadat zoiets zich door een duidelijke reeks tekens getoond heeft. Hierop berust het ergerlijke van alle ondank.

Deze morele afzondering waarin het zich wezenlijk en onvermijdelijk bevindt, laat het gemakkelijk de prooi van vertwijfeling worden.

Voor de ene is de wereld der mensen een niet-ik, voor de andere is diezelfde wereld ik-nog eens.

CF43

5.6. De rede der moderne bourgeoisie volgens K. Marx/ Fr. Engels. (43)

Bibl. st.: M. Bodlaender, red., *Politeia* (Grote mannen over staat en maatschappij), II (*Van Napoleon tot Roosevelt*), Amsterdam, 1947, 151vv..

Het gaat om een uittreksel uit het Communistisch manifest (London, februari 1848), voetstuk gedurende decennia van alle sociaaldemocraten. De bourgeoisie heeft in de geschiedenis een hoogst revolutionaire rol gespeeld.

Waar zij aan de macht is gekomen, heeft zij alle middeleeuwse, aartsvaderlijke verhoudingen verstoord. De bourgeois heeft de veelkleurige banden welke in de middeleeuwen de mens aan zijn natuurlijke opperhoofden verbonden, onbarmhartig verscheurd. Hij heeft geen andere band tussen mens en mens overgelaten dan het zuivere eigenbelang, dan de contante kille betaling. Deze kille contante betaling heeft de heilige ontroering van de vrome dweepzucht, de ridderlijke geestdrift, de kleinburgerlijke weemoed verdronken in het ijskoude water der zelfzuchtige berekening. Zij heeft de persoonlijke

waardigheid in de ruilwaarde doen verdwijnen. In plaats van de talloze gewaarborgde en moeitevol verkregen 'vrijheden' heeft zij de ene gewetenloze handelsvrijheid gesteld.

In één woord.

De met religieuze en politieke inbeelding omhulde uitbuiting heeft zij vervangen door de openlijke, schaamteloze, rechtstreekse, dorre uitbuiting. De bourgeoisie heeft alle vroeger met eerbiedige schroom omgeven verrichtingen van haar heilige schijn' beroofd.

Opm.-- Marx en Engels zeggen hier twee dingen.

1. De geschiedenis van alle samenleven is tot dusver een geschiedenis van klassenstrijd d.m.v. uitbuiting door de machtigen van de onmachtigen. Slaven, plebejers, lijfeigenen, gezellen, -- proletariërs hebben dat ervaren.

2. Het grote verschil tussen antieke (Griekse, Romeinse, middeleeuwse, -- premoderne uitbuitingssystemen zit in de ontheiliging, de desacralisering, de secularisering van de uitbuiting. De moderne rede is revolutionaire rede. "Alle vaste, ingeroeste betrekkingen - met haar gevolg van door ouderdom eerbiedwaardige beschouwingen - veranderen eer zij verstijven kunnen. Al het bestendige en vaststaande vervliegt. Al het heilige wordt ontwijd".

M.a.w.: door te desacraliseren, d.i. door buiten God om en zijn zedenwet te duiden, worden de dingen, de daden der mensen, vluchtig, zonder eeuwige metafysische inhoud.

M.a.w.: de moderne rede kan, mag ze volgens eigen, vrij gekozen axioma's manipuleren.

CF44

5.7. De rein rationele mens (44)

Bibl. st.: Luc. 18:2/5. -- De titel luidt traditioneel "de onrechtvaardige rechter". Na lezing zal blijken dat hij beter zou luiden "de cynische rechter". Jezus vertelde hun een parabel (...) .

Er was in een stad een rechter die God niet vreesde en zich aan de mensen niet stoorde. In dezelfde stad was een weduwe die hem opzocht: "Verschaf mij mijn recht t.o.v. mijn tegenstander". De rechter ging daar lange tijd niet op in. Maar nadien zei hij: "Ofschoon ik God niet vrees en de mensen mij niets zijn,

zal ik toch, aangezien die weduwe mij tot last dient haar recht verschaffen opdat zij mij niet eindeloos tot last zij”.

De rede van de rechter.

Twee van zijn axioma's zijn door Jezus duidelijk vermeld

a. God is dood (zodat hij hem niet eerbiedigt), -- wat Bijbels gezien de eerste drie van de Tien geboden vertegenwoordigt;

b. de medemens is 'niets' wat Bijbels gezien de laatste zeven van de decaloog vertegenwoordigt.

Rest dat hij als axioma huldigt: zijn gemak. Dat is zijn 'hèdonè', lust(gevoel). Tenzij de mensen - God stoort nu eenmaal toch niet want hij is transcendent zo dat hij de zeer verregaande autonomie van de (met geest begaafde) schepselen eerbiedigt (tot aan het laatste oordeel, wanneer hij, volgens Ps. 75(74):3, het moment voorziet waarop hij een gewetensvolle orde zal scheppen) - tenzij dus de mensen zijn 'hèdonè' zijn lust(gevoel), storen, ziet de rationele rechter b.v. geen enkele echte reden om iemand die in zijn recht is, zijn recht te verschaffen.

De rede van zo'n cynische rechter immers 'ziet' gewoon de situatie van onrecht wel ergens, maar niet zo dat die situatie zijn geweten beroert. Hij verdringt onbewust of onderdrukt bewust die situatie omdat zij zijn lustgevoelig leven niet raakt.

Jezus leert ons de structuur van de desacralisering die zo'n rede begaat:

a. God "is dood",

b. de naaste "is niets".

Som: de decaloog is "dode letter". Uiteindelijk, indien er geen hogere, d.i. zelfs het onschendbare van het lustgevoel tot wat lustgevoel is, herleidende, waarde, d.i. onschendbare heiligheid, is, is zo'n gedrag 'redelijk', rationeel.

Want het deduceert uit een hedonistisch axioma wat uit zo'n axioma kan en mag gededuceerd worden: God is dood en zijn wet is dode letter. De 'grondslag' ('fundament') is immers "mijn lustgevoel eerst".

Dat is Jezus' les inzake rationeel gedrag in één van zijn varianten.

CF45

5.8. De morele kwestie volgens Vladimir Soloviëv (45)

Vl. Soloviëv (1853/1900), wellicht de grootste eerste denker van het traditionele, realistisch-christelijke Rusland, was als kind orthodox opgevoed, verloor zijn geloof (door zijn studies van het westerse rationalisme) en herwon het. In die zin is hij postmodern. Ziehier hoe hij moraliteit, behoorlijk, gewetensvol gedrag, definieert.

Bibl. st. : Vl. Soloviëv; *La justification du bien (Essai de philosophie morale)*, Paris, 1939.

1. De grondgevoelens.

Schaamtegevoel (zedigheidsgevoel), meeleven (medelijden), eerbied. Zij zijn de drieledige natuurgegeven aanloop tot gewetensvol gedrag.

- a.** Beheersing van de stoffelijk-biologische zinnelijkheid in en rondom ons,
- b.** solidariteit met alle levende wezens, de medemens allereerst,
- c.** eerbiedige onderwerping uit vrije wilsbeslissing t.o.v. hoger is, zijn de onveranderlijke wezenskenmerken van behoorlijk gedrag. In de loop van de cultuurgeschiedenis worden zij weliswaar (soms zeer verscheiden geduid en beleefd maar, voor zover er echte moraliteit is, zijn zij er minstens minimaal. Dat is de kwestie.

2. De deugden.

Deze zijn de welbewuste beaming van de drie natuurlijke ethisch waardevolle gevoelens. Zij staan op waarden, het goede in zijn varianten, gericht.

O.c., 43/61: het ascetisch axioma (zelfbeheersing); 62/79: het altruïstisch axioma (medemenselijkheid); 80/93: het religieus of sacraal axioma (eerbied).-
- Ziedaar de drie grondhoudingen van ieder behoorlijk mens.

De grondstructuur.

O.c., 98. -- De deugdzame mens is zoals hij behoort te zijn t.o.v. van al wat is. Deze betrekking is drieledig. Want ofwel is iets - zijnde - van nature beneden ons zijnspeil ofwel is iets - zijnde - wezensgelijk met ons ofwel is iets - zijnde - hoger dan ons. -- Dat is de ontologische structuur (netwerk van betrekkingen).

Logische conclusie.

Wat beneden ons is (b.v. een biologische neiging), behoren wij niet te duiden als iets hoger dan ons (b.v. een God gegeven hogere werkelijkheid). Een wezen als wij - een menselijk wezen - behandelen alsof het lager dan wij was, alsof het een onbezield ding was b.v., is 'onwerkelijk'; d.i. miskent de

werkelijkheid ervan, en dus onbehoorlijk. Ethisch of moreel niet verantwoordbaar.

Ziedaar hoe Soloviëv de ethische kwestie die de hele cultuurgeschiedenis door 'kankert', schetst.

CF46

5.9. Kierkegaards redekritiek (46)

Bibl. st.: S. Kierkegaard, *Kritik der Gegenwart*, Basel, 1946.

Sören Kierkegaard (1813/1855), voorloper van de existentiële filosofie, publiceert in 1846 een boekje waaruit wij enkele passages halen die met de rationaliteit van heden in verband staan.

De aanhef.

Onze tijd is wezenlijk de verstand gebruikende, de nadenkende, de passieloze, de vluchtig in begeestering opbruisende en sluw in traagheid uitrustende tijd.

Wat verder.

Niet eens de zelfmoordenaar maakt er uit wanhoop met zichzelf een einde aan. Neen: hij overlegt de stap zo langdurig en zo omstandig totdat hij van rationaliteit verstikt wordt. Kierkegaard besluit: de vraag rijst of nu, zo iemand nog werkelijk een zelfmoordenaar kan heten, nl. voor zover het vooral het verstand was dat hem het leven benam. Dit herinnert aan wat ooit Thukydides van Athene (-465/-395) als *malakia*, d.i. energieloosheid in de zin van karakterloosheid, bestempelde. Aan wat in onze vroegere catechismussen als traagheid, d.i. besluiteloosheid (inzake moraal en religie weliswaar), ter sprake kwam. Is immers moreel-religieus 'traag' wat enkel van buiten uit in beweging kan komen. Niet van binnenuit. - Dat was ooit de zevende hoofdzonde.

Geweten(loosheid).

O.c., 20. -- Moraal (*opm.*: in de zin van gewetensvol-daadkrachtig leven) is karakter hebben. Welnu, 'charakter' in antiek Grieks, is het gegraveerde. Zoals de zee geen karakter heeft alsook het zand, zo ook heeft abstracte rationaliteit er geen. Karakter is immers de innerlijkheid (*opm.*: het actieve stelling nemen, zich inzetten).

Ook gewetenloosheid is, voor zover er energie aan het werk is, karakter. Onbeslistheid is het daarentegen wanneer men noch het ene noch het andere verkiest.

Opm.: noch geweten, noch gewetenloosheid bezit.

En onbeslistheid is het inzake bestaan wanneer het kwalitatieve onderscheid afgezwakt wordt door een knagend nadenken.

Het onderscheid tussen goed en kwaad wordt ongedaan gemaakt door een lichtvaardige, voorname, theoretische kennis van het kwaad. Door een hovaardige sluwheid die weet dat het goede in de wereld niet gewaardeerd wordt en niet de moeite waard is. Zodat het goede om te beginnen domheid is.

Opm.-- Dàt is zo ongeveer wat de huidige cyniekers vaststellen en/ of voorstaan.

CF47

5.10. Seks. Seksuele revolutie e.d. (47)

Bibl. st.: M. Van Nierop, *Nieuwe woorden*, Hasselt, 195, 243/245. - De morele problematiek kan niet ter sprake gebracht worden zonder tenminste één enkel woordje over de "seksuele revolutie" te praten.

Seks.

Uiteindelijk van het Latijn: "sexus virilis" en "sexus muliebris" (letterlijk: mannelijk en vrouwelijk lichaamsgedeelte). Het oude Nederlandse woord luidt 'kunne'.

Sex-appeal.

Het begint 1920 + met de term "sex-appeal" uit de USA overgewaaid, die betekent "verleidelijke vrouwelijke verschijningswijze". De seks-idolen - actrices en pin-ups (tot en met onze huidige topmodellen) - stralen een aantrekking uit die in de twintiger-jaren onbeschaamd ter sprake komt. In taboeïstische taal: men doorbrak een tot dan toe heersende 'taboe'.

Seksuele revolutie.

Met de beatnik's (1950 +) en de hippies/ypies (1960 +) wordt de term 'sex' algemeen gangbaar in de zin van "moraalvrije en openlijk beoefende geslachtelijkheid". Seksboeken zijn in omloop in porno-winkels en zijn zowat 'aanvaard' Seksboetieken trekken volk, -- ook de oudere generatie die - geschokt en aangetrokken - een nieuwe wereld ontdekt.

Beide aspecten van de morele revolutie terzake komen allereerst in de Scandinavische landen (nogal via Hamburg) door en dit tot bij ons.

Terloops: woorden die ooit zonder erotische bijklank waren krijgen sedertdien een sexy - opwindende - inhoud. Zo b. v. 'vriend' en 'vriendin': men leert aan kinderen dat zij zo vroeg mogelijk een "vriendje/ vriendinnetje" moeten hebben (op straffe van niet normaal te zijn). Europa legt gemengde scholen op. En dergelijke meer.

"Is pervers normaal?"

X, *Psychologie (Ist pervers normal?)*, in: Petra (Hamburg) 1991: September. -- "Seksfantasieën die overweldiging en perversies (*opm.*: wat men voor de seksuele revolutie als pervers, verdorven afwees) behelzen, zijn veel frequenter dan tot nog toe werd aangenomen. Ook bij vrouwen. De meeste mensen doorleven vaak seksfantasieën. Sommige zijn zo buitenissig dat zij ze liever verzwijgen". (Dr D. Barlow, directeur Programma voor seksueel onderzoek (Staatsuniversiteit New York)).

De vraag rijst hierbij: lokt de seksuele revolutie die fantasieën uit (wat zeker is) of bestonden zij reeds voordien (wat ook zeker is)? En: Is seks met dieren en met kinderen ook 'normaal'?

CF48

5.11. Moraalvrije eros (48)

Wij staan nu stil bij een literair meesterlijk werk van *Vlad Nabokov* (1899/1977), die 1948/1959 prof Russische literatuur werd aan Cornell University. Hij gaat door als **a.** een buitengewoon beschrijver en verhaler en **b.** een woordenvirtuoos. Critici zeggen dat het in de diepte verborgen thema in al zijn werken is de obsessie. Dit is: iets begeleidt dermate iemand dat hij/zij erdoor beheerst wordt. Meteen gaat hij door als "een wezenlijke topfiguur van het literaire postmodernisme" (*D. Coussy e.a., Les littératures de langue anglaise depuis 1945*, Paris, 1988, 167s.).

Lolita.

Lolita is actueel in België sedert 15.08.1996, toen M. Dutroux, de pedofiel met meerdere meisjes - 'lolita's' geheten - op zijn geweten, werd aangehouden. Gebeuren dat het gezonde gedeelte van de bevolking een aardschok van ethische aard bezorgde.

Het scenario.

Professor Humbert Humbert komt in de VSA aan in 1940. Hij ontmoet er Lolita, een meisje, vijfduizenddriehonderd dagen oud (op zijn vijftiende). Hij herkent in haar - hij is dertig jaar ouder dan zij - zijn eerste 'liefde' van adolescent. Om in haar omgeving te blijven trouwt hij met de moeder. Deze komt achter de ware bedoelingen van het huwelijk maar komt in een ongeluk om. Dit zet voor de prof alle sluizen open, natuurlijk. Hij trekt er met haar op uit op de wegen der VSA. O.m. om zich af te schermen tegen zijn burens.

De jonge Dolores Haze - Lolita's naam - is, tot in het vulgaire toe, een ordinaar meisje dat b.v. bij het bladeren in vrouwenbladen van Hollywood droomt. Toch is zij voor haar "Mac Fatum, ouwe baviaan van een schoonvader" als een betoverende diva. Doch de eros met hem voldoet de én naïeve én gewaagde Lolita niet. Humbert zoekt ze lange maandenlang: hij treft ze gehuwd en zwanger aan. Bij het zien van zo'n 'ramp' wordt hij dronken van smart en besluit hij zijn rivaal te doden.

Het onthaal.

Vier uitgeverij weigeren het handschrift. Maar het werd een kassucces.

Men kan het werk van twee tegenstrijdige kanten bekijken. Want geen enkel grof woord of geen enkele verdorven toespeling is in de tekst aantrefbaar. Wat het ergerlijke van de inhoud in een verheven maar louter esthetische sfeer 'verheft'.

CF49

Het gevolg is dat de enen, Lolita van iedere smet vrijpleiten terwijl de anderen - door de eersten vaak "Filistijnen (bekrompenen) en gegadigden inzake schandaallectuur" geheten - het als een schaamteloos boek afdoen.

De slagader van Lolita is dat de moraal geduid wordt door Nabokov als een niet-wezenlijk element van eros. M.a.w.: ethiek wordt tussen haakjes gezet. Om zich over te leveren aan b.v. eros, vrij van geweten. Dit laat Nabokov toe met fantasmen (inbeeldingen) te spelen.

Critici.

Let erop dat wij aanhalen uit *Magazine littéraire* 233 (1981 sept.), d.i. tien jaar vóór Dutroux en diens wereldschandaal.

Philippe Sollers

Een meesterwerk als *Lolita* is nog ver verwijderd van zijn ware plaats - een van de eerste - in de XX-st'eeuwse roman. Hoezo? Nabokov raakte twee Amerikaanse gevoeligheden: de psychische gezondheid en het meisje.

Gilles Berbedette.

Het vroegrijpe genie van Nabokov toont zich in het parodiëren van onze absurdeste flirts met “de geschiedenis” de utopieën, de liefdesromans ofwel met onze grote taboes. Het gebrek aan eerbied voor de grote denkbeelden is enkel een elementair bestanddeel van Nabokov's schrijversgenie.

Opm.-- Berbedette legt de nadruk op het typisch postmoderne, nl. het ongelooft, ja, de lichtvaardige spot met al wat hogere waarden is. Wat op nihilisme neer komt: alle hogere waarden als hoger zijn nihil, niets (tenzij utopieën of taboe's).

De aanvang.

Deze werpt letterlijk de lezer(es) middenin. - “*Lolita* licht van mijn leven, vuur van mijn lendenen. Mijn zonde, mijn ziel. Lo-li-ta: het topje van mijn tong voert drie sprongetjes uit langs het gehemelte om in drie keren tegen uw tanden aan te botsen. Lo-li-ta. Zij was Lo 's morgens. La zonder meer, een meter achtenveertig in sokken, rechtstaande op een voet. Zij was Lola in haar broek. Zij was Dolly op school. Zij was Dolares op de stippellijnen van haar formulier. Maar in mijn armen was zij stevast *Lolita*. (...).

“Eigenlijk zou er wellicht nooit een *Lolita* geweest zijn indien ik niet in de loop van een zomer een vorig meisje had liefgehad “in een koninkrijk bij de zee”. Wanneer? Ongeveer zo veel jaren voor *Lolita*'s geboorte als ik die zomer oud was -- Een stijl vol beelden is het kenteken van een goede doder”

Opm.-- Humbert's existentie zou S. Kierkegaard 'esthetisch' leven geheten hebben. Dit is moraalvrij leven.

CF50

5.12. Pia Pera, dagboek van Lo (50).

Bibl. st.: J. Douwes, *Een strijdlustig weerwoord op Lolita*, in: *Trouw* 07.09.1996,2

Pera (40) is een Italiaanse schrijfster, “die dus haar publiek ‘slechts’ bewust kan maken van misstanden waarvan kinderen het slachtoffer zijn”. Rond haar achttiende las zij Nabokov's *Lolita* eerst in het Engels, dan in het

Russisch en daarna in het Italiaans. Zij was ondersteboven van de literaire prestatie maar ergerde zich mateloos aan de held Humbert als het zoveelste personage dat zich laat leiden door lust-en-passie maar ditmaal afgereageerd op een kind.

Zich in Lolita inlevend schrijven.

Haar teleurstelling was vooral dat zij zich niet kon in Lolita inleven: “Hoe keek zij naar zichzelf? Hoe zag zij de man die met haar moeder huwde om haar te krijgen?”- Het verhaal dat Pera levert, staat op voet van oorlog met Nabokov’s werk, al was het maar doordat zij hetzelfde verhaal voorlegt in de taal van een kind. Op Harvard University las zij daartoe dagboeken van meisjes: “Sommige waren kinderachtig. Andere pretentius of heel wijs”- Zo begint het werk van Pera wanneer de ik-persoon na de dood van haar vader met haar moeder achterblijft. Als enig kind.

Pera’s Lolita.

Haar Lolita is een verwend kreng. Zij walgt van lelijke mannen. -- Lolita voert een keiharde strijd met haar moeder om de aandacht van de nieuwe huurder Humbert op zich te trekken. In Lolita’s ogen doet haar moeder zo sullig dat zij op gegeven ogenblik zegt: “Nu pak ik deze Humbert voor mijzelf”.

Seksueel misdrijf.

Is er, in zo’ geval, nog sprake van seksueel misdrijf vanwege Humbert? “Vind ik wel. Alle kinderen pogen te verleiden en te manipuleren. Maar als volwassen weet men dat. Dus moet men hen daar ruimte voor geven. Doch, wanneer men daarop ingaat met het eigen seksuele verlangen, remt men ze. Men mag nooit kinderen ‘gebruiken’ voor de eigen seksuele genieting. Ik ben daar heel streng in. Aldus Pera in het vraaggesprek.

Opm.-- Pera spreekt alsof zij persoonlijk een mening uit. Maar de vraag rijst “Welke is uw voldoende reden om zo streng te spreken?” Zolang onze cultuur het houdt bij individuele meningen, mist zij ieder ontologische basis. Indien pedofilie niet wezenlijk, per definitie, gewetenloos gedrag is, waarom zou een pedofiel af te keuren zijn?

CF51

6. De moderne rede, lotskundig bekenen (51/58)

6.1. Lotsanalyse (51)

Peirce zei ooit: “Men weet wat een begrip inhoudt, voor zover men ermee werkt en het resultaat kent”.

Eén van de definities van ‘lot’ luidt: “feitelijk verloop der “gebeurtenissen”: met de nadruk op ‘feitelijk’, want er wordt onder verstaan “onafhankelijk van de menselijke wil”, onvoorspelbaar: “af te wachten”. M.a.w.: de rede als doelbewust kunnen tewerk gaan bereikt hier haar grenzen.

Bibl. st.:

- R. Guardini, *Vrijheid, genade, lot*, Antwerpen, 1950;
- Daniel-Rops, *Éléments de notre destin* (Essai), Paris, 1934 (een cultuurkritisch werk);
- L. Foldes, *Léopold Szondi et l'énigme du destin*, in: *Sélection* (Zurich) 1985: Juillet, 98/104.

Men kan ‘lot’ definiëren als “het dynamisch systeem van de lotgevallen”. Soms legt men de nadruk op het beschikt zijn: ‘lot’ is dan “wat beschikt is” en zelfs “de mysterieuze macht die lotgevallen beschikt”.

Op de achtergrond is een ontologisch inzicht aanwezig: ‘zijn’ is nl. “al wat was, nu is, ooit zijn zal” (definitie die reeds Homeros en Hesiodos vermelden wanneer zij het object van de muzen en van haar leidster Mnèmosunè, letterlijk: gedenken (verruimd bewustzijn), aanduiden). In dat ontologisch geheel situeren zich alle lotgevallen.

Tijdgebondenheid.

Het ‘zijn(de)’, de werkelijkheid, zoals wij ze beleven, is een totaliteit van tijdelijke, voorbijgaande, momenten: vanuit het verleden (dat nawerkt, ja, naweegt), waarin wij geworpen zijn, leven wij in het zeer smalle ‘nu’ of ‘heden’, naar de toekomst toe die wij mede ontwerpen.

Factoren.

De elementen - factoren, parameters - die in verleden, heden en toekomst bepalend werken, zijn voor onze aardse geest dermate onoverzichtelijk en talrijk dat wij ons wel moeten beperken tot steekproeven (om te veralgemenen en te veralgemenen).

Terloops. Dit is de ware reden waarom religieuze mensen bidden. Zij gaan uit van de vooropstelling dat tenminste ‘hogere’, ‘heilige’ -- “goddelijke wezens” de factoren kennen.

Van het verleden - wat ons betreft - vergeten wij zeer veel (door onderdrukking of verdringing b.v.); van het heden ontsnapt ons heel wat; van de toekomst is ons kennen en voorspellen afwachten. Onze lotgebondenheid onthult onze onwetendheid.

CF52

Lotskunde.

Bibl. st.: P. Van Tongeren, red., *Het lot in eigen hand? (Reflecties op de betekenis van het (nood)lot in onze cultuur)*, Baarn, 1994.

Wij weten het: Leopold Szondi (1893/1986) ontwikkelde een lotsanalyse (Schicksalsanalyse) (1944). "Szondi heeft aan het tot aan hem verborgen begrip "menselijk lot" een geneeskundige en psychoanalytische basis gegeven" (Marvin Webb).

Vooraf het stamboomlot trok zijn aandacht: de genen die wij van onze ouders en voorouders kregen, bepalen mede onze neigingen, -- de keuzen inzake huwelijkspartner(in), vriend(in), beroep,-- zelfs ziekte.

Het lot in eigen hand?

Van Tongeren definieert het lot als "een schandaal voor de menselijke vrijheid~ het noodlot (de sterke graad van lot) als "de uiterste vorm van dat schandaal". -- Een zestiental schrijvers zetten in het werk hun denkbeelden over het onbeheersbare en de mogelijke beheersing ervan uiteen.

Verhaalkundig. -- Narratologie of verhaalkunde is een onderdeel van alle geschiedschrijving: wat geschiedt, is voor vertellen vatbaar.

Grondstructuur van geschiedenis - een geschieden, een gebeuren of gebeurtenis, een voorval, -- een lotgeval - is steeds het koppel "voorteken/vervolg" d.i. een eerste gebeuren wordt gevolgd in de tijd door een tweede gebeuren (of dit laatste, ja of neen, enig verband van oorzakelijke aard met het vorige heeft). Het naeen eigen aan al wat 'tijdelijk', d.i. in de tijd verlopend, tijdgebonden, is, is de enige vaststelbare band.

De rede.

Of het verband meer dan het naeen van de tijd is, blijkt o.g.v. rationeel onderzoek. Zo hebben wij het oorzakelijk verband dat sinds de moderne wetenschappen vooral de aandacht trekt.

De recente (maar eigenlijk zeer oude) chaologie binnen de huidige natuurkunde legt één aspect bloot: ofschoon wezenlijk gedetermineerd, toch blijft heel wat in de natuur (materie) onbeheersbaar en dus onvoorspelbaar. Men heet het dan 'chaos', want overingewikkeld en dus rationeel verward.

Zodra men echter buiten de natuurkunde treedt, b.v. in de levende wereld (planten, dieren, mensen) komen, buiten de zuiver natuurkundige factoren van een gebeuren, zoveel factoren in aanmerking zodat onze povere rede telkens weer met de meer en anders dan natuurkundige 'chaos' te doen heeft. Zodat b.v. het oorzakelijk verband zoek blijft. Daarmee zitten wij in de lotskunde.

CF53

6.2. De rede wikt maar het lot schikt (de omslag in het tegendeel) (53)

De antieke culturen, in het spoor van de primitieve, kenden o.g.v. de onvoorspelbaarheid der godheden, het axioma dat de omslag in het tegendeel verwoordt: "de harmonie (versta: ineenvoeging) der tegengestelden".

-- *J. Elster, Ulysses and the Sirens (studies in Rationality and Irrationality)*, Cambridge / Paris, 1979-1, 1984-2, en

-- *J. Elster, Sour Grapes (Studies in the Subversion of Rationality)*, Cambridge/ Paris, 1983, van uit de alfa- of menswetenschappen ("social sciences"), definieert rationaliteit als het menselijke vermogen om doelbewust ('intention') rekening te houden met de toekomst.

1. Biologisch kan men spreken van doelgerichtheid (levensvormen passen zich 'functioneel' aan situaties aan)

2. Menswetenschappelijk echter wordt doelgerichtheid doelbewustheid (intentionalisme) in de aanpassing aan de omstandigheden.

Opm.-- Platon ziet het als twee aspecten in kosmos, mens en samenleving: 'nous' (Lat.: intellectus, geest) en 'ananke', noodzaak, beter: lot. Onze geest is rationeel. Het lot is vaak irrationeel. 'Lot' is wat voor onze geest (verstand/ rede, gemoed, wil) onbegrijpelijk is. Wat de geest zich doet misrekenen. Daarvandaan dat anankè, lots-noodzaak, onvoorspelbaar, wanordelijk overkomt.

Willem Van Ockham (Occam) (1295/1350),

de nominalist die de moderne mentaliteit direct voorbereidde, was, met zijn revolutionaire actie, gericht op vernieuwing van de katholieke kerk. Doelbewust. Hoe goed hij het echter ook meende, liep zijn uitzuiveringsbeweging uit op het afschudden door leken (vooral een aantal Duitse en andere vorsten) van “het juk van het christelijke Rome”. Aldus schrijft A. Weber (protestant), *Histoire de la philosophie européenne*, Paris, 1914-8, 234.

Maarten Luther (1483/1546)

Hij was een diepreligieuze natuur die onopzettelijk van de katholieke kerk verwijderd geraakte. “Niets was verder van Luther verwijderd dan het stichten van een nieuwe ideologie”. Zelfs de versplintering van de Romeinse kerk lag niet in zijn bedoeling. Zijn succes werd gevoed uit andere krachten: zij lagen in hem en in de structuur van zijn tijd”. (Dr G. Deschner, *Luther (Eine Bilanz nach 500 Jahren)* in: Bunte 10.11.1983, 126).

Men ziet het in beide gevallen: doelbewust handelen dat, eens in situaties geplaatst, het tegendeel van wat bedoeld was, veroorzaakt. Het lot beschikt!

CF54

6.3. Descartes en Hegel wikken maar het lot beschikt (54)

R. Descartes (1596/1650) stichtte de moderne filosofie.

“Het cartesianisme als systeem werd nogal vlug verlaten. Toch bleef Descartes daardoor niet minder én de moderne filosofieën én de moderne wetenschappen beïnvloeden”. (C. Forest, *Le cartésianisme et l’orientation de la science moderne*, Liège / Paris, 1938, 3).

“Het ligt niet in de bedoeling Descartes de materialistische duiding van de wetenschap aan te wrijven (...). Hij is tot aan het einde van zijn leven een gelovige gebleven en zijn spiritualisme wordt niet betwijfeld. -- maar de denkbeelden die de mensen in omloop brengen, gaan verder dan zij voorzien hebben. Met een onverbiddelijke logica vervolgen zij hun weg doorheen de denkende geesten”. (O.c., 4).

M.a.w.: zo werd Descartes prematerialist, wegbereider van het materialisme, - het agressieve materialisme der Franse materialisten der XVIII-de eeuw.

G.Fr. Hegel (1770/1831)

Hij kan gerust als de topfiguur der typisch moderne filosofie geduid worden. Hij stond een “Philosophie der Idee” voor. ‘Idee’ is, bij hem “al wat was, nu is, zijn zal”.

Toch stak hij zijn diepe sympathie voor de ‘Philosophes’ (de XVIII-d’ eeuwse rationalisten) niet weg. Zelfs diegenen onder hen die het heftigst de zaak van het christendom en die van het spiritualisme (d.i. het vooropstellen van een onsterfelijk- immateriële menselijke ziel, al of niet zonder geloof in een godheid) bestreden.

M.a.w.: zoals Descartes tweesnedig was, enerzijds zeer spiritualistisch (het bewustzijn) en anderzijds zeer materialistisch (het lichaam als machine), zo ook, op zijn wijze, Hegel. Wat zien wij? Hegel had leerlingen. Vele denkgenoten. Hij beheerste het Duitse denken tot en met de Eerste wereldoorlog (1914/1918) in hoge mate. Maar zij gingen uiteen in ‘rechtse’ en ‘linkse’. Onder de linkse o.m. K. Marx (1818/1883) en Fr. Engels (1820/1895), de stichters van het wetenschappelijk socialisme (communisme). Zij zetten Hegel “op zijn kop” en i.p.v. de ‘idee’ stelden zij de materie voorop als beginsel van al wat was, nu is en zijn zal.

Cfr. R. Serreau, *Hegel et l’hégélianisme*, Paris, 1965-2, o.m. 26s. (*Spiritualisme et matérialisme*).

Besluit. -- Descartes en Hegel zijn twee topfiguren inzake rationaliteit. Beiden geloven in een universele rede in alle mensen. Toch liep deze moderne rede uiteen in contradictorische meningen.

CF55

6.4. De revolutionaire rede wikt. De revolutie beschikt (55)

K. Löwith (1897/1973), in zijn *Weltgeschichte und Heilsgeschehen*, in: W. Otto u.a., *Anteile (Martin Heidegger zum 60. Geburtstag)*, Frankf.a.M. 1950, 150, zegt:

“Hoe onvoorstelbaar het om te beginnen ook mag over komen, nl. het feit dat in een religieuze ‘Entweltlichung’ (*opm.*: zich van deze wereld afwenden) de radicale secularisering (*opm.*: in deze wereld totaal opgaan) haar oorsprong vond, toch zou dit enkel een algemene regel van de geschiedenis bevestigen: in het proces van de geschiedenis komt altijd iets anders uit de bus dan wat in de aanvang van een beweging bedoeld werd (...).”

De grote vernieuwers van de geschiedenis bereiden voor anderen de wegen die zij zelf niet betreden”. -- Löwith vermeldt drie modellen.

1. J.-J. Rousseau (1712/1778)

Hij bereidde de Franse revolutie (1789/1799) voor. Toch zou hij zich niet herkend hebben in Max. de Robespierre (1758/1794) die in “la Terreur”(het schrikbewind) een hoofdrol speelde. Zo’n brutale dictatuur was niet doelbewust voorzien in Rousseau’s geest. Wel integendeel.

2.1. K. Marx (1818/1883)

Hij bereidde de Russische revolutie (februari/ oktober 1917) voor. De bolsjewiki, de meerderheid, namen de macht in handen want zij hadden de mensjewiki, de minderheid, op het congres van 1903, te Brussel en te Londen, overvleugeld. Vladimir Lenin (1870/1924), stichter van het bolsjewistisch marxisme, zette een brutale onderdrukking door die jarenlang duurde. Maar Marx, die het grondwettelijk systeem van het toenmalige Zwitserland of van de toenmalige VSA als ideaal bedoelde, zou zich in Lenin niet herkend hebben.

2.2. Fr. Nietzsche (1844/1900),

Hij was een aristocratiserend nihilist, bereidde de fascistische (1922) en nazistische (1933) revoluties voor. In 1942 schonk A. Hitler (1889/1945) aan zijn bondgenoot B. Mussolini (1883/1945), die evenals hij voorstander was van een (brutaal) dictatoriaal systeem, een totalitair regime, de werken van Nietzsche in de Brennerpas waar zij elkander ontmoetten. Maar Nietzsche zou zich zeker in Hitler niet herkend hebben.

Na dit alles in dit en in de vorige kapittels, blijkt duidelijk waarom kritische geesten de moderne rede “een revolutionaire rede” geheten hebben. De boom kent men aan zijn vruchten” zei Jezus.

CF56

6.5. De ecologische kwestie (56).

Bibl. st.: R. Etware e.a./Info Sud, *Ecologie (Véritable pépinière d’emploi l’industrie verte est en Europe un secteur très florissant)*, in: *Le Temps* (Genève) 28 08.1998, 45.

Mens en milieu gaan samen, want de mens verzorgt weliswaar zijn milieu maar verontreinigt het ook! De hele geschiedenis door ziet men het.

De ramp.

Moderniteit heeft als lot - noodlot - het milieu te moderniseren maar niet zonder omslag in het tegendeel: “De wouden sterven. De woestijnen nemen toe. De gronden geraken vergiftigd. De lucht is bezoedeld. -- Het klimaat verwarmt.-- De afvalstoffen stapelen zich op”.

De typisch moderne reactie.

Is de moderne rede oorzaak van de ramp, zij is ook zee vindingrijk inzake herstel. -- “Dit alles - aldus steller - lokt nieuwe technieken uit en dus nieuwe banen”. Deze betreffen talloze domeinen: waterzuivering, luchtreiniging, energiebesparing, afval-stoffenverbranding of -herwinning, meettechnieken die de normen doen respecteren.

Voeg daaraan toe herstellen der biodiversiteit. Voeg daaraan toe de maatregelen die rampzaligheden voorkomen: zonnepanelen, biologische akkerbouw en veeteelt (landbouw), landschappenonderhoud, beheer van bossen en wouden.

Economische politiek.

J. Beishuizen e.a., *De magische vijfhoek (Economische politiek in kort bestek)*, Utr./Antw., 1976, 9vv., zegt dat economisch beleid van regeringen vijf doelstellingen huldigt:

- a. evenwicht van de arbeidsmarkt,
- b. evenwicht inzake economische groei,
- c. stabiel prijsniveau,
- d. evenwichtige betalingsbalans,
- e. rechtvaardige inkomensverdeling.

Stellers stellen de vraag of een gezond leefmilieu een zesde doelstelling is. Zij staan voor het begrip “economische groei” te verbreden zo dat niet enkel stoffelijke welvaart maar algeheel welzijn erin voorzien is. Wat milieuzorg insluit.

De wereldmarkt inzake milieuzorg gaat naar de 300 miljard dollar.

Dat alleen al wijst erop dat milieuzorg een ernstig bestanddeel van het hele systeem van onze cultuur is geworden. -- Regeringen, ondernemingen, administraties, banken, verzekeringsmaatschappijen zijn erin betrokken. Om van de diverse vakwetenschappen te zwijgen die de industrie van de “groene sector” onderbouwen.

CF57

6.6. Ecologie (Bijbels geduid) (57)

‘Ecologie’ heeft het over de verhouding “levend wezen/ milieu”-- Alle religies (op de rationalistische na) hebben het over de samenhang “religieus mens/ biotoop”. Zo ook de Bijbel.

Lezen wij nu *Rom. 8:19vv.* “De schepping wacht gespannen op de openbaring (*opm.*: het zichtbaar worden) van de godszonen (*opm.*: godbevrienden). Al is zij aan de ijdelheid onderworpen - niet dat zij dat zelf wilde maar om reden van degene die ze eraan onderwierp - , dan is het met de hoop ooit zelf bevrijd te worden van de slavernij van het verderf, -- om zodoende de vrijheid van de heerlijkheid der godskinderen (*opm.*: godbevrienden) mee te maken.

Wij beseffen het inderdaad: heel, de schepping tot op heden kreunt in ‘barensweeën’. Overigens: niet enkel zij! Wijzelf die de ‘eerstelingen’ (*opm.*: een beginstadium) van de geest (*opm.*: Gods levenskracht) bezitten, kreunen innerlijk in de verwachting van de verlossing van ons lichaam”.

Duiding.

Axioma: *Gen. 6:3*, waar gezegd wordt dat Gods ‘geest’ (levenskracht die geluk sticht) uiteindelijk voorbehouden wordt voor diegenen die niet “vlees (en bloed)” (gewetenloos-zwak gedrag vertonend) zijn.

Axioma.

De ‘schepping’ (hier: de biotoop) is in Gods ogen solidair inzake lotgevallen met de mens. Zij deelt in diens lot. Zo *Gen. 6:13*, waar er een oorzakelijk verband gelegd wordt tussen ‘s mensen gewetenloosheid en de ecologische ramp die de zondvloed heet. -- Vgl. *Deut. 32:12/14* (positief model). Vgl. *Osee 2:20* (toekomstig verbond).

Op de aarde (en het heelal) weegt, sedert de gewetenloosheid van de slang, Eva en Adam (*Gen. 3:17vv.*), een vloek (onheilslot).

Deze toont zich in ijdelheid, d.i. moreel kwaad o.g.v. waanwijsheid, en verderf, d.i. stoffelijk kwaad. Met de kreunende mens kreunt ook de biotoop. Doch dankzij Gods medelijden te midden van zijn almacht, die de ogen sluit voor gewetenloosheden (*Wijsh.11:23*), deelt reeds nu beginmatig (“de eerstelingen”) ons stoffelijk gedeelte, ons lichaam, in heilige geest (Gods levenskracht) die mettertijd volle verlossing zal betekenen. Solidair daarmee deelt reeds nu, stiekem, de biotoop daarin met de verwachting van de volle verlossing (‘heerlijkheid’).

Ja, het heelal zal daarin delen zoals 2 Cor. 5:17 b.v. zegt. Men ziet dat, met de kosmische religies, ook de Bijbel de hele kosmos in het heilsdrama der gewijde geschiedenis betreft.

CF58

6.7. De 'intellectuelen' in de moderne discussie (58)

Bibl. st.: M. Terpstra, Panajotis Kondylis (*Slechts intellectuelen menen dat intellectuelen de wereld beter begrijpen*), in: *De Uil van Minerva* (Tijdschr. v. Geschiedenis en Wijsbegeerte der Cultuur) 11:2 (winter 1994/1995), 99/120.

Men weet dat de middeleeuwse clerus vanaf de moderne tijd vervangen werd door de 'intelligentsia', 'de moderne voorhoede' die uit wetenschappers, denkers en kunstenaars bestaat. -- Kondylis is een marxistisch Grieks-Duits denker.

I.-- De ineenstorting der drie axiomatieken.

Kondylis heet ze, met K, Marx, 'ideologieën' (onwerkelijke denkconstructies). Vanaf de Renaissance (1450/1640) beheersen enerzijds conservatisme (premoderne traditie, bij ons vooral de christelijke Middeleeuwen voorstaand) en anderzijds modern liberalisme (vrijemarkteconomie) en socialisme (geleide economie) onze westerse democratieën in een strijd op leven en dood.

Het nieuwe tijdperk.

Voor de ineenstorting van de communistische systemen (van de USSR tot Cuba) heeft "eens te meer" bewezen dat de vertrouwde 'ideologieën', typische producten van 'intellectuelen' onwerkelijk geworden zijn. Zij lossen de opgaven van heden niet (meer) op. Nu pas, na de koude oorlog, komen de diepere drijfveren die de komende planetaire politiek zullen bepalen, naar boven.

In de loop van de stormachtige jaren 1975/1995 hebben zij zich tot een reusachtige potentiaal - explosief - opgehoopt. Dit zal leiden niet tot een oorlog maar wel tot geweldige conflicten te midden van een toestand van ongebreidelde wetteloosheid. -- Voor de dodelijk gevecht om de (rechtvaardige) verdeling der levensnoodzakelijke goederen zou wel eens op komst kunnen zijn. En wel op planetaire schaal.

II.-- De rol der intellectuelen in de discussie.

De moderne wereld is een argumenterende, discussiërende wereld waarin “de intellectuelen” een hoofdrol krijgen.

Kondylis ‘denkwerk’ in onze dramatische overlevingssituatie lijkt nutteloos. Toch zullen er altijd intellectuelen zijn die hun ideologische diensten zullen aanbieden “voor het goede doel” In de mening dat “zij het beter weten dan de anderen”.

Typisch marxistisch zegt Kondylis: “Meer dan levensvreemde denkconstructies genereren intellectuelen niet”.

Opm.: Wat is Kondylis’ denkwerk dan wel?